

1923-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Yaşanan Doğal Afetlere İlişkin Türk Basınında Haber Yapılanması ve Afet Söylemleri

*Disaster Discourse and News Construction in Turkish Press Regarding The
Natural Disaster Occured 1923 - 2000 in Turkey*

Selma KOÇ

Yrd. Doç.Dr. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi

Özet

"1923-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Yaşanan Doğal Afetlere İlişkin Türk Basınında Haber Yapılanması ve Afet Söylemleri", başlıklı bu çalışma, medyanın doğal afetlerdeki haber anlayışını, hangi afet söylemlerini yeniden inşa ettiğini ve afet söylemlerinin kamuoyunu ne ölçüde belirlediğini analiz etmektedir.

Tarihsel olarak birey ve kolektif bilinç oluşturmada etkili olan medyada ideolojik yapılanmasının da iktidarla doğru ilişkili afet söylemleri mevcuttur ve bu söylemlerde bir afet kültürü söz konusudur.

Medyada yer alan afet söylemleri bir toplum teorisi verir. Buna bağlı olarak entelektüellerin, tarihsel süreç içinde değişen sosyal toplum yapısına paralel yeniden inşa ettikleri afet söylemleriyle afet kültür ve deneyiminin gelişmesindeki rolü açıktır.

Araştırma, "afet yönetim sistemi" içinde haberdar etme, bilgilendirme ve eğitim işlevlerini üstlenen medyanın rolünü tanımlayarak, afet zararlarının azaltılması ve afet kültürünün oluşumunda rol oynayan entelektüellere bu alanda çok yönlü bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Medya, afet haberleri, afet yönetimi, söylem analizi.

Abstract

"Natural disasters occurred between 1923-2000 in Turkey: This research has been titled with reference to the Natural Disaster News Declaration . It analyses media's news perceptiveness regarding natural disaster, which disasters' statement is being reconstructed and how far these statements design public opinion.existent disaster statements are related to the Government at accurate balance to form individual and collective consciousness as historical in Media to process ideological construction. These disaster statements, which took place in the media, deliver a society theory. In this context media intellectuals at historical process, play a clear role inside the changeable social society structure as parallel with reconstructed disaster testimony on social consciousness.

Research, describe the media's role inside "disaster management system" as to report, to inform and education, to reduce damages of disasters and intends to bring many different aspects to the intellectuals whom play a great role in creating a disasters culture.

Key Words: Media, disaster news , disaster management, discourse analyse.

1. Giriş

Dünyada olup biten her olay hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılarak neden-sonuç ilişkilerinin tartışılmasından yazılı bir bellek oluşmasına, olayların ideolojik söylemlerinin oluşumundan aktarımına kadar yaşanan süreçte geleneksel ve modern medyaları büyük roller üstlenmiştir.

Bugün sessiz silahlar olarak nitelenen ve toplumsal yaşamı tehdit eden doğal afetler konusunda bilgilendirme ve yeni bilgi alma isteği, medyanın temel haber verme işlevini oluşturur. Bunun yanında medyanın eğitim ve psiko-sosyal destek işlevleri; ulusal ve uluslararası afet zararlarının ekonomik ve sosyal boyutu ile iç ve dış yardımlar boyutunu belirler. Kamusal anlamda medya, afet bölgesinde kamusal yaşamının kontrolü ve kritiğini yapar. Bir başka deyişle; doğal afetlerde kamusal ilişkiler üzerinde hüküm verme, denetim ve eleştiri ile kamuoyu oluşumu medyanın haberlerine yönelik gerçekleşir (Tokgöz 2000:94). Ulaşabildiği uzmanlar aracılığı ile afet yönetimi siyasi erk ve ekonomik kalkınma konularında da adeta birliktirliği faaliyeti de gösterir.

Doğal afetler toplumların sosyo-ekonomik ve antropolojik yapılarına göre büyük kamusal sorunlar oluşturur. Halkın ve ilgili uzmanların bu kamusal sorunlar hakkındaki görüş ve düşünceleri medyada yer alır. Böylelikle, vatandaşın sesini duyuran bir araç olarak önem kazanan medya; doğal afetler ile ilgili her türlü haberi kamuoyuna açıklama ve kamuoyu görüşlerini aktarmada köprü işlevi görür. Bireylerin bilmesi gereken tedbirler ile kamu yönetimi ve siyasi erkin üstlenmesi gereken sorumluluklar konusunda kamuoyu kanaatleri oluşturulması medyanın temel görevleri arasındadır. Ayrıca, afet yönetiminde siyasi erkin tarafsız ve etkin kullanımı konusunda da medya monitör görevi görür. Afetzedelere yapılan iç ve dış yardım organizasyonları, afet bölgesi yatırımları, afet bölgesinde afetzedelerin savunmasız durumlarından yararlanabilecek sosyolojik olgular -din gibi- araştırılarak toplumun bilgilendirilmesi medyanın kamusal alandaki konumunun gereklidir.

Medyanın doğal afet haberlerinde varoluş ve kendisini yeniden üretme biçimi, genel toplumsal sistem içerisinde, bu sistemi oluşturan toplumsal-siyasal-ekonomik güç ilişkilerinin eklemelenmesi çerçevesinde oluşacaktır. Doğal afetlerde birey ile içinde yer aldıkları grupları kendi günlük yaşam pratikleri dışında kalan olay ve oluşumlardan medya yoluyla kendilerine aktarıldığı kadar ve biçimde haberdar olup bilgilenecektir. Toplumsal yaşam için büyük risk oluşturan doğal afetlerde koruyucu önlemler alınması ve afet yönetim prensiplerinin uygulanabilmesi için kamuoyu oluşumunda medyada ver alan doğal afet haberlerinin haber yapılan-

ması ve sunuş biçiminin ne kadar önemli olduğu yadsınamaz. Zira haber medyası doğal afetler ile ilgili toplumsal anlamı yeniden inşa ederken içinde yer aldığı toplumsal alan bütünü içindeki ilişkilerin dışında değildir. Aksine onların işleyişine ve içsel olarak inşasına yardımcı olur. Anlamlandırdığı her olayı yapılandırırken ideolojik yapıya uygun olarak iktidar-bilgi-güç ilişkilerini yeniden üretir. Yani haber medyası "doğal afet olaylarını" anlamlandırırken toplumsal sistemdeki egemen söylemlerden, söylemlerin oluşum tanımlarından bağımsız hareket etmez (Cangöz ve Gökalp 2000:156).

Medyada yer alan doğal afet haberlerinin kamusal gündem oluşturmasında belirleyici unsurlar, medya çalışanlarının eğitim, kültür, sosyal, ekonomik, politik ve dini değer yargıları, medyanın habercilik işlemini yerine getirirken kullandığı pratikler (haber değeri, haber yazım kuralları, zaman vb.) medyanın ekonomik- politik yaklaşımları (doğal afetlerde denetleyici sorumluluğunun medyayı denetleyenlerin sözcüsü rolü ile yapmak gibi) medyanın ideolojik eğilimlerinin etkisidir (medyanın herhangi bir ideolojiye yakınlığı afet haberlerinin yeniden inşasında ve aktarımında belirleyicidir).

2. Doğal Afetler ve Medya

Medyada yer alan haberler içerikleri incelendiğinde doğal afet haberlerinin önemli bir yer tuttuğu görülür. Gans tarafından bir araştırmada medyada yer alan tüm haber hikayelerinin yaklaşık %25'ini doğal afetler, teknolojik tehlikeler ve hükümet karışıklıklarının oluşturduğu belirlenmiştir (Yıldız 1998:34).

Neden afetler medyada çok yer alır? Birinci neden, afet haberlerinin dramatik özellikleridir ve dramatik haberler genel olarak okuyucuyu etkileme gücüne sahip "show haber" işi olarak kabul edilir. Dramalar, savaş ve kavgalar, problemler, istekler ile azalan ve ortak eylemler. Doğal afetler bu karakteristik özellikleri üzerinde toplayan ve televizyon için dikkatleri üzerinde yoğunlaştırmak ve hapsedmek için ilave avantajları olan olaylar zincirini oluşturur (www.disasterresponse.nsf/section, 21.06.2002). Gazetecilik görüşü açısından bir doğal afet, tüm bileşenleri ile mükemmel bir medya olayıdır. Doğal afet haberinde, dikkat çekici ve ilginç, akıl almaz, aksiyona uyumlu, mazlum ve aynı zamanda cesaretli insan portreleri yer alır. Doğal afet olaylarının medyanın bu kadar çok ilgisini çekmesinin bir başka nedeni genellikle çok kolay manşet haber olabilmesidir (Boterelli 2001:3). İki veya daha fazla kişinin soğuk bir korunakta, zor durumda acıklı fotoğraflanmış halleri, sel felaketinde sularla boğuşan birkaç ünlü isim, afette zarar görmüş, yıkılmış, su basmış ev ve yapılar, birkaç yeşillik alan görüntüsü ve afete müdahale eden yetkililerle röportajlar manşet haber için yeterlidir (Wenger 1985:3).

Doğal afet haberleri izleyici ve okuyucuların dikkatini çektiği için yerel haber merkezleri tarafından da çok değerli kabul edilir. İzleyiciler daha fazla bilgi için aynı zamanda ulusal haber merkezlerinin yayınlarına yönelirler. Bu nedenle, tüm büyük yayın şirketleri arasında ulusal haber yayınlarına yönelen yerel izleyicileri kendilerine

çekebilmek için büyük bir yarış başlar ve haberlerin büyük bir bölümü "show business" e dönüşür. Doğal afetler ile ilgili tehlike ve riskler hakkındaki çoğu raporda haberlerin aldatıcı görünümde ve doğal afetler ile ilgili özel hikayeler olduğu ve gerçek söylemin yerine yan söylemciklerin sıklıkla kullanıldığı görülür.

Medyanın tehlike ile ilgili haber seçimi ve tanımını sağlayan genel prensipler üç başlık altında toplanabilir. Bu başlıklardan birincisi, zamanla eşdeğer olarak tehlikedeki değişikliklerin tanımlanmasıdır. Gündem oluşturan tehlikeler haber olarak seçilir. Medyanın manüplasyonu ile tehlike tanımlanmasında görünen değişiklikler ve tüm bu değişikliklerin içinde yer alıp, görünen değişimlerin sunulmaması ikinci konu başlığını oluşturur. Örneğin, herhangi bir doğal afet süreci izlenir, ancak olabilecek risklerin nedenleri ancak tehlikeler oluştuğu zaman ön plana çıkarılır. Haber hikayelerinin ana temalarında ölüm olayları şova temellendirilerek afetler ile arasında kıyaslama yapılması, iki konu arasındaki ilişkilendirme üçüncü başlığı tanımlar.

Haber değeri ölü ve yaralı sayısı, afet bölge genişliği ve yeri, ekonomik zarar vb. konulara göre değişir. Medya haberciliği açısından yeni, birdenbire oluşan, insan yaşamını ve çalışma şartlarını engelleyen, ekonomik açıdan büyük kayıplar verdiren olaylar haberdirdir. Küçük bir grubu etkileyen tehlikenin medyada istenilen ölçüde yer alamadığı görülür. Doğal afetin meydana geldiği coğrafi alan, büyüklüğü ve etkilediği kişi sayısı, ekonomik kayıp, sosyo-kültürel yapısı ulusal medyalar için olduğu kadar uluslararası medyalar içinde önemlidir. Her tehlike ve risk ulusal medyalar için haber değeri taşımaz.

2.1. Doğal Afet Haberlerinin Genel Özellikleri

Kimi haberler halk arasında anında yayılır, kimileri ise yalnızca küçük bir azınlıkça bilinir. Dramatik haberlerin yayılması çok daha hızlıdır (Ramonet 2000:51). Doğal afet haberleri dramatik haberlere örnektir. Bir haber redaktörü kamu gündemi oluşturan pek çok kişinin ölümüne ve yaralanmasına yol açan bir doğal afet haberini asla atlamaya ya da arka plana atmaya cesaret edemez.

Doğal afet haberlerinde genel olarak afet çeşidine bağlı haber aktörü olarak ilgili bilim dalı uzmanlarının, afetzedelerin, yardım organizasyonlarının ve siyasal seçkinlerin yer aldığı görülür. Elitlerin yer aldığı doğal afet olaylarının haber değeri yüksektir. Doğal afetlerin yaratacağı dramatik etki nedeniyle karmaşa durumları, gerilimler, gözyaşı, ekonomik zorluklar, afet haberlerinin değerini yükseltir. Kötü haber iyi haberi kovar. Yeni ve anormal olan kabul görür ve gündemi oluşturur. Doğal afet haberleri haber programlarının yapıtaşlarıdır. Ölenlerin sayısı belirtildiği ya da enkaz görüntüleri gösterildiği zaman izleyici ve okuyucular medyaya yönelir. Normalin dışına çıktığı için haber ilgi çekici hale gelir. Doğal afetlerde kaçınılmaz unsurlar olan gözyaşı, öfke ve acı görüntüler sunan fotoğraflar kamu gündeminde medyayı güçlü kılar. Sözcüklere fazla önem verilmez, resimler birincil ikna edici güç olarak karşımıza çıkar.

Doğal afetlerin coğrafi konumu, ölü ve yaralı sayısı ve ekonomik hasarın büyüklüğüne bağlı olarak doğal afet haberleri medyanın ana gündemini oluşturur. Gündemde yer alan doğal afet haberlerinde basın, topluma ulaşacak bilgilerde kendi ideolojik yapılanmasına uygun olarak önem sıralaması yapar ve belirli bir düzen içinde eleyerek sunulmasını ya da öğrenilmesini sağlar. Doğal afet haberlerinde hangi bilgilerin toplumu ilgilendireceğine ve haber değeri taşıdığına karar vererek 1. sayfa haber yapıp toplumu dikte ettirir. Medya eleştirmenleri doğal afet haberleri içinde mest olmaktan bahsederler. Haberlerde somut enformasyon, yerini korku filmlerini aratmayacak korku sahnelerine bırakır. Zaman zaman günlük dehşetin propagandasının yapıldığı görülür. Basında felaketler felaketimsi olmuş, kurban sayısı artan nüfusu ile birlikte artmış, çevre tahribatı ise gelişen teknoloji ile global boyutlara ulaşmıştır.

Medya, doğal afetleri çoğunlukla izlenme oranlarını artırmak için dramatize ederek aktarır. Doğal felaketleri moralin çöküşü izler. İnsanlar kendilerine acıyarak haberleri takip eder. Güvenin kaybolması, inandırıcılık krizi ile birlikte doğal afet haberlerinin odak noktasında çeşitli konularda uzman bilim adamlarının kaos ve rezaletlerden bahsederek sözde nutuklar ile kamuoyuna bilgiler aktardığı görülür. Artık doğal afetler günlük konuşmaların bir parçası olmuştur. Doğal afette somut olgular ve çözüm yaklaşımları yerini dramatik sahnelere dövuinen arada isyan eden insanlara bırakmıştır. Afet hayalleri ve senaryoları içinde insanlar mest edilirken her afet olayı kısa bir süre sonra unutulur ve hemen bir diğeri bunu izler. Bu felaket tellallığı içinde politika ve medya afetleri yazılı hafızalar olarak kaydeder.

Haberlerde sunulan doğal afetlerle ilgili olgularda felaket sahnelerinin sansasyonel, hatta sadomazoistik bir cazibesi vardır. Bu açıdan haberlerdeki şüphe götürmeyen gerçeklik unsuru kendiliğinden bir fantaziye, duygusal vurgularla yüklü olan ve bazen kurgudan zorlukla ayırt edilebilen imajlarla anlatılan hikaye şeklinde drama dönüşür (Esslin 1991:35). Doğal afetlerde haber dilinin ve resimlerin bayağılaştırılması, ölümlerin yaralananların temsili neo-sömürgeci bir kötülük dizisi içinde yapıldığı görülür. Pek çok insan kaybına yol açan daha fazla sayıda insanın zarar görmesine neden olan afetin, günlük olaylarla hatta bazen futbol karşılaşmaları ile aynı üslupta sunulduğu dikkat çeker. Sonuç dehşet ve çılgınlığın normalleştirilmesi ve bu tür olaylara psikolojik hazırlılıktır. Her gün yüzlerce ölü haberi verilir. Kanımızca, Baudrillard "gerçek bir felaket olmayacak, çünkü sanal felaket koşullarında yaşıyoruz" derken yaşadığımız medya felaketselliğinden bahseder (Baudrillard 1995:29).

Yazılı basının doğal afet olgularını daha ayrıntılı ve doğru haber kaynaklarına dayandırarak verdiği ve gündemi daha uzun süre koruyabildiği görülür. Ayrıca basın, kendi sınırlı okuyucusunun durumuna bağlı olarak yazılı metinler üzerinde değişiklik yapabilir. Doğal afet haberlerini sunan manşetin yeri ve büyüklüğü okuyucuya haberin önemi konusunda bilgi verir. Basının en büyük şansı belirli bir kitleye hitap etme durumunda olmasıdır (Groombridge 1993:106).

2.2. Doğal Afet Haberlerinin Genel İçerik Bilgisi

Medya genel olarak tehlike ve riskler hakkında pek fazla bilgi vermez. Medyanın bir afetle odak noktasını, üretim ve ticari firmalarda büyük ekonomik kayıplar, büyük can kayıpları, yaralı sayısındaki fazlalık, oturma alanlarında harabiyet ve bina kayıpları oluşturur. Doğal afetler ile ilgili araştırma, tehlike, risk, müdahale planlarının yararı ve ekonomik maliyetlerini anlatan içerikler ile medyanın yakından ilgilenmediği görülür.

88

Haber medyası ile bilim adamları ve afet yöneticileri arasında doğal afet haberleri konusunda ilginç bir çekişme vardır. Gelişmekte olan doğal afet ve risklerle ilgili olarak bilgi iletişimi afet yöneticileri için, detaylandırılmış kesin bilgiler ile kısa ve uzun vadeli sonuçlar, zarar ve maliyet hesapları, bireyler ve kurum için yapılacak alternatif yardımlar, durum tartışmaları, moral ve ekonomik destek ile afetin gelişim süreci ve bu süreç içinde yaşanan olayları kapsar (Wenger 1985). Medya için ise, doğal afetlerde yaşanan durumdan çok, gelişen olaylarla ilgili bilgilerin sunulması, uzun vadede yapılacakların değerlendirilerek değil, acil sonuçların verilmesi, olabilecek istatistiksel zararlardan ziyade, abartılı can ve mal kayıpları ile zarar görmüş binalar oluşturur.

Haber hikayelerinde genellikle etik değerler pek yer almaz. Ekonomik boyut pek çok noktada ön plana çıkar. Doğal afet haberleri kısa vadeli sonuçlara dayalı olarak raporlanıp, hikaye edildiği için kaynakları çoğu zaman yanlış olabilir. Bu da haber güvenilirlik özelliğine gölge düşürür. Genel olarak medya da doğal afetler ile ilgili yaklaşımların içerikleri, afetin insanlar için ne ifade ettiği, oluşturduğu etki ve görünümün maliyeti, afete temellenen tahminsel yaklaşımların ne olduğu, haber değeri taşıyan araştırmalar bulunup bulunmadığı ile istatistiksel veriler (ölü, yaralı sayıları, maddi hasar kayıpları çalışanlar vb.) ve toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik değerleri ilgili olup olmadığı ile ilgilidir.

Doğal afetler ile ilgili bilimsel yazılar elit basına göre popüler basında daha rahat okunabilen ve yaşama dair yazılardır. Bu tür yazılar daha basit, aldatmaya açık, belirsizlikleri ve kuşkuvarı daha azdır. Medya için doğal afetlerde yaşanan olaylarda farklı görüş açılarının izleyici ya da okuyuculara sunulması pratikte haber objektifliğini yansıtır.

2.3. Medyada Doğal Afet Söylemleri

Her söylem bir gerçeklik inşasıdır. Eylem ve etkileşimlerimizi belirleyen, içinde bulunduğumuz dünyevi hayatı anlamlı ve de anlaşılır kılan, dille ve dilde inşa edilen sosyal gerçekliklerdir. Birer söylem formu olarak tıbbın, ekonominin, psikiyatrinin doğa bilimlerinin inşa ettikleri gerçekliklerden söz edilebilir, çünkü her gerçeklik bir söyleme dayanır (Sözen 1999:12). Bu bağlamda; doğal afet haber söylemi, bir sosyal gerçekliktir.

Söylemler hiçbir zaman ve hiçbir yerde tarafsız olmadığından, sosyal gerçeklik içinde sosyal ilişkilerde önemli etkiler yaratan doğal afet söylemleri de çok boyutlu ilişkiler halinde var olur. Sosyal-pratik boyutta doğal afet haber söylemleri, toplumsal yaşantıda kurumsal ve organizasyonel yapıların sosyal analizini, psikolojik süreçte doğal afetin insan üzerinde yarattığı derin üzüntü-anksiyete, öfkenin gelişimini, ekonomik boyutta maddi değer ve insanın değer çatışmasını içerir. Zaman zaman doğal afet haber söylemi, insanların "sosyal kimlik", "özne durumları"nı haber aktörü yaparken, ideolojik yapılanmada ise afette kamu yönetimi organizasyonları ile siyasi yaklaşımları ön plana çıkarır. Teolojik ve metafizik yaklaşımlar da doğal afet haber söylemi içinde yer alır.

Basın, doğal afet haber söylemini oluştururken özel olarak egemen söylemlerini doğal afetlerde yeniden üreten konumuna gelir (Atabek 2000:214). Doğal olarak, bilim ve teknolojideki değişimler, doğal afet haber söylemine de yansımıştır. Ancak doğal afet haber söylemlerinde insanların olayları değil, olayların imajlarının olduğu "sözde olaylar" yaşadığı, zaman zaman fantazyanın gerçekliğin yerini aldığı göz ardı edilmemelidir. Zira gerçekliğin yeniden inşası, belli mantık-silsilesi içinde ve belli ölçülerden belli bir sonuca varmayı gerektirecek nitelikteki bir toplumsal söylem içinde gerçekleştirilir.

Medya dilinin popülist yaklaşımı kuşatacak şekilde olay ve haberleri transformasyona uğratarak, onları popüler söylem içine yerleştirmesinden doğal afetlerde payını almıştır. Transformasyon, algılamının sübjektifliğiyle medyanın doğal afetleri kavrayış ve yorum tarzıyla örtüşen bir şekilde ortaya çıkar. Bu süreç, medya metinlerinin yazılı, sözlü, görsel oluşma sürecini kapsar. Örneğin doğal afetler mühendislik bilimi söylemi olmasına karşın, doğal afet haber söylemlerinde mühendislik metin özelliği göstermez. Doğal afetler medyada ampirik gerçeklikteki oluşumlarından farklı bir şekle bürünerek, dil kullanımına, ideolojilere ve güç alanlarına göre biçimlenir. Doğal afet haber söylemleri, afet öncesinde medya söylemi gündeminde sansasyonel söylemlerinin dışında yer almaz. Kamuya yansıyan gündem, siyaset, ekonomik, din, eğitim, ve medya dünyamıza ilişkindir. Ülkemizde bilimsel kuruluşlar, üniversiteler üretilen bilgiyi konuşan dünyanın verisi olmaya dönüştürememektedir (Sözen 1997:86). Aynı zorluk, doğal afet haber söylemleri içinde geçerlidir. Doğal afet yaşandığında afetin çeşidine ve büyüklüğüne bağlı olarak ilgili bilim adamları medyada söylemlerini dile getirme fırsatı bulabilir.

Doğanın insan ihtiyaçlarına uyarlanması ancak insanın diğer insanlarla girdiği toplumsal işbirliğinin büründüğü biçimler yoluyla gerçekleştirilebilir (Hall 1999: 200). Doğanın süre gelen değişimleri konusunda, gerçek bir enformasyona sahip olmayan birey ve toplumlar için doğa olaylarının bulunduğu biçim doğal afet söylemleridir.

Medyada doğal afet haber söylemleri, bir bölgede yaşanan doğal afetin ve afetzedelerin farklılaşan düzenini, onların hayata dair yeni anlam, pratik ve

olarak kavrayabilmesi için imgeleri temsilleri ve düşünceleri bir arada sunan bir süreç içerir. Medyanın doğal afet haber söyleminde gerçekliği yansıtan ya da çarpıtan değil, yeniden kuran bir işleyişi vardır. Medya, bir yandan felaketlerin boyutlarını, bilgisini kendi coğrafi sınırları dışına yayarken, diğer yandan da yaydığı bu bilgi aracılığı ile afete ilişkin bir anlam dünyası kurmaktadır. Politikacı, bilim adamı ve medya aktörlerinin arasında kurulan bu gerçeklik içinde birey ve halkın sözü, bu üçlü arasındaki mücadele ve uğraşlar boyunca yer alabilmektedir (Timisi ve Çiler 1999:204-214).

Haber medyasının, doğal afet haber söylemi, toplumsal formasyondaki hakim söylemlere eklenerek oluşur. Doğal afet haberlerinde zaman baskısı, kuramsal haber kaynaklarına ulaşılmasındaki güçlük nedeniyle, haber söylemleri öncelikli olay merkezli olarak göze çarpmakta ve semantik hafızada yer etmektedir. Dünyada meydana gelen doğal afet olaylarının çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kimsenin paylaştığı medya söylemine dayanır. Hemen hemen başka hiçbir söylem tipi bu kadar çok insan tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılmaz ve okunmaz. Bundan dolayı doğal afet haber söyleminin güç potansiyeli devasa olup, haber raporlarının, şemalarının, başlıklarının ve üslubunun incelenerek siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel iktidarın uygulanmasındaki etkilerinin betimlenmesi afet zararlarının azaltılmasında önemli rol oynayacağı açıktır.

3. 1923-2000 Yılları Arasında Türk Basınında Doğal Afet Haber Yapılanması Ve Haber Söylemleri

3.1 Araştırmanın Amacı

Araştırmada; günümüze kadar yinelenerek gelen ve kamuoyunda yeniden inşa edilen afet söylemlerinin afet kültürünü yansıttığı medyanın da afet kültürü oluşmasında önemli bir rol üstlendiği varsayımından hareket etmiştir.

Bu bağlamda, araştırma 1923 - 2000 yılları arasında Türkiye'de yaşanan doğal afet olgularının afet müdahale sürecinde, basında yer alan haber ve yorumlarını değerlendirmeyi, basının kamu yönetimi ile yardım organizasyonları arasındaki ilişkilerini, kamu yönetimi ile var olan görüş ayrılıklarını ya da sınırlandırmayı belirlemeyi ve bu süreç içinde basının afet yönetim sistemi içindeki yerini tanımlarken doğal afet olgularının kamuoyu tarafından anlaşılabilirlik paradigmasını ortaya koymaya amaçlamıştır. Bu amaca uygunlukla da, insan yaşamına zarar veren doğal afet olgularının ifade edilmesinde oluşan farklı kamuoylarını belirlemeyi hedeflemiştir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Çok sayıda doğal afet risk ve tehlikesine açık olan ülkemizde; 1923-2000 dönemini kapsayan tarihsel süreç içinde basında yer alan ve kamuoyunda

tartışılan doğal afetlere ilişkin yerleşik söylemler, " Söylem Analizi Yöntemi" ile ortaya konulmaya çalışılmış, doğal afetler ile ilgili medya haberleri incelenmiş, toplumsal gelişim ve değişim paradigması içinde Türkiye'de afetlerle mücadelede, bireylerin gereken tedbirleri neden almadığı sorusu sorularak, medyada yer alan afet söylemlerini ayakta tutan istenç ve destekleyen stratejik düşüncenin ne olduğu açıklanmıştır. Zira; Foucault'cu söylem analizi, söylemsel pratiklerin düzenlilikleri üzerinde, bilginin anlatımındaki düzenliliği açıklar ve belli bir dönemde toplumun tanımını veren kurallar bütününe ortaya koyar (Sözen 1999:67).

Çalışmada; belirtilen tarihsel süreçte Türkiye'de yaşanan doğal afetlerle ilgili basının tirajı yüksek gazetelerinde yer alan doğal afet söylemlerinin; nasıl anlamlandırıldığı, hangi anlatım biçimlerinin kendini muhafaza ve idame ettirdiği, hangi söylemlerin herkes tarafından geçerli kılındığı, hangilerinin unutulduğu ve hangi söylemlerin yeniden inşa edilerek işler kılındığı, üzerinde çalışılmıştır. Basında doğal afet olgusuyla ortaya çıkan, ne yapıldığı ve ne söylendiği ile ilgili doğal afet söylem pratikleri, toplumsal değişim dinamikleri içerisinde ortaya konulmuştur.

3.3. Araştırma Kapsamı

Çalışma kapsamına Türkiye'de, 1923-2000 yılları arasında yayımlanan ve basın tarihi açısından dönemin tirajı yüksek, etkin gazeteleri olan Akşam, Ulus, Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri seçilmiştir. 5 gazetede yer alan doğal afet haber ve köşe yazıları (deprem, sel baskınları, heyelan, salgın hastalıklar) afet oluşum ve müdahale sürecinde 15 günlük süreyle gazetelerin bütünü dikkate alınarak incelenmiştir. Ülkemizde çok sayıda deprem yaşandığından deprem haberlerinde, 2000'in üzerinde can kaybı oluşturan, 6.5 şiddetinin üzerinde meydana gelen depremler seçilmiştir. Arşivlenen ve yorumlanan toplam 2687 doğal afet haber ve köşe yazısının, gazetelere göre dağılımı Tablo 1'de verildiği gibidir.

Tablo 1: İnceleme Kapsamına Alınan Gazetelere Göre Doğal Afet Haber Dağılımı

Doğal Afetler / Gazeteler	6.5 şiddeti ve üstü ile ölü sayısı 2000 üzerinde olan depremler	Sel, Fırtınalar	Heyelan-Çığlar	Salgın Hastalıklar (Kolera,Sıtma)	Toplam
Akşam Gazetesi	124	25	5	14	168
Ulus Gazetesi	191	49	8	19	267
Cumhuriyet Gazetesi	889	104	14	37	1044
Milliyet Gazetesi	540	53	17	9	619
Hürriyet Gazetesi	521	50	10	8	589
Haber Sayısı Toplamı	2265	281	54	87	2687

3.4. Bulgular

Araştırma bulgularında; ülkemizi büyük ölçüde etkileyen afetler; 1939 Erzincan, 1966 Varto, 1999 Marmara depremleri olmak üzere üç ana süreçte analiz edilmiştir. Bulguların analizleriyle birlikte yapılan değerlendirme sonucunda ortaya konan Türk basınında afet haber yapılanması ve haber söylemleri de bu başlıklar altında toplanmıştır.

3.4.1. Türk Basınında Doğal Afet Haber Metinleri

1923-2000 yılları arasındaki tarihsel süreçte Türkiye'de, doğal afet söylemleri, haber metinlerine; Türk toplumunun nasıl bir siyasi ve sosyo-ekonomik değişim gösterdiği ile ilgili açıklamalar şeklinde yansımıştır. İnsanların doğru olana değil, yaşadıkları ve algıladıkları dünyanın yaşam ritüellerine göre yönelim gösterdiği görülmüştür. Doğal afet haber metinleri, toplum ve bireylerin sosyal kimlik ve ilişkileri ile bilgi ve inanç sistemlerindeki farklılıklarında yaşanan değişime ayna tutmuştur. Örneğin; 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi ile başlayan "Zavallı ve Fakir Doğu" söylemi, 1999 Marmara Depremi'nde yerini "45 Saniyelik Eşitlik" söylemi ile depremlerin sadece Doğu'da büyük yıkımlara yol açmadığı gerçeğine bırakır.

Köşe yazılarının çoğunda, 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi başta olmak üzere 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi'nde de yaşanan yıkım ve acı, olası İstanbul Depremi ile beraber yorumlanmıştır. Türk basınında, doğal afet haber metinleri zaman zaman manşet haberleri de kapsayan, salt bireylerle ve kurumlara yönelik temsiller kullanmıştır. Örneğin; "Suçlu, önlem almayan devlet" 06.11.1995 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde köşe yazarı Mustafa Balbay'ın haber başlığında olduğu gibi.

Haber metinlerinde her dönemde simgesel iktidarın, haber başlıkları ve enformasyon sürecine dair düzenlemelerine rastlanmıştır. Örneğin; uluslararası medya dünyası ve kamuoyu Marmara Depremi'ni basın entelektüellerinin deyimi ile "Asrın Felaketi" olarak algılayarak yorumlamış ve yorum depremin popüler haber başlığını oluşturmuştur. "Asrın Felaketi" (19.08.1999 tarihli Hürriyet Gazetesi manşeti). Doğal afetleri önleme, müdahale ve rehabilitasyon süreci ile ilgili bilimsel, resmi ve dini söylemler ile kamuoyu söylemleri, basın entelektüellerinin yorumları ile doğal haber metni içinde kullanılmaktadır. "*Adalar merkezli fay hattında meydana gelecek 7 şiddetinde bir depremde 48 bin kişinin ölebileceği, 500 bin binanın da yıkılacağı iddia ediliyor*" (20.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi).

Türk basınında doğal afetlerde ilk günlerde haber metinlerinin içeriklerinin afetin boyutları ile ölü ve yaralı sayıları oluşturmaktadır. "Müthiş bir zelzele felaketi oldu. Ölenlerin sayıları yüzleri ve yaralananların sayıları binleri aşıyor" (28.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi), "*Doğu Bölgesinde korkunç deprem*", 545 ölü var 20.08.1966 tarihli Milliyet Gazetesi, "*Deprem bölgesinde binlerce kişi yıkıntı altında, Acımız hünül*" (18.08.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). Afet müdahale sürecinde ise

siyasi otoritenin uygulamaları ve yardım organizasyonları ile afet bölgesinde yaşanan dram ve mucizevi kurtuluş hikayeleri haber metinlerinin içeriklerini oluşturur. "Üç saatte 58.210 lira iane toplandı" (31.12.1939 tarihli Akşam Gazetesi), Hükümet ve Kızılay geniş yardım tedbirleri aldı, (28.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi), "Köylere uçakla ekmek atıldı", "Felaket bölgesi halkına tifo ve tifüs aşılari yapıyor", (23.08.1966 tarihli Milliyet Gazetesi), "Gıda yardımını Ordu yapıyor", (24.08.1966 tarihli Ulus Gazetesi), "Kurtarma çalışmalarında yetersiz kaldı. Devlet olması gereken yerde yoktu" (18.08.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi), "Ecevit: Büyük trajedi" (18.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi), "Kahraman şoför gizli Akutçu" (18.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi) .

Basın entelektüelleri ve bilim adamlarının afet olgusu ve yol açtığı acı tablonun nedenleri ile çözüm önerilerini yazılarında okuyucuları ile paylaştıkları ve süreklilik taşımayan ancak afet olgusu yaşandığında gündeme gelen "afetlerde alınacak tedbirlerle" ilgili haber metinlerine afet sonrası her gazetenin sayfalarında yer verdiği görülmüştür. Metin içeriklerinde geçmişten günümüze bazı terimlerin değişimi dışında değişime rastlanmamıştır. "Yer sarsıntısı Nevileri ve sebepleri", (28.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi), "Büyük depremler ve tedbirler", Prof. Dr. İhsan Ketin(İ.Ü), (23.08.1966 tarihli Milliyet Gazetesi),"Türkiye'nin deprem gerçeği" (18.08.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi), "Hayatta kalmanın altın kuralları", "Depremden kaçılmaz, tedbir alınır" Prof. Dr. Celal Şengör (İTÜ) (18.08.1999-19.08.1999 tarihli Milliyet Gazeteleri).

Basın entelektüelleri, afet olgusuna ait kamusal metnin ve konuşmanın türlerini, başlıklarını, argüman, üslup ve retorliğini ya da sunumunu belirlemek yoluyla afet söylemlerinin oluşumunda etkili olmuştur. Örneğin; 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde basın entelektüelleri afet söylemlerinde resmi devlet söylemini destekler bir üslup kullanırken 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi'nde devlet resmi söylemini eleştiren bir üslup ve retorik kullanır. "Milli Yardım Seferberliği", Falih Rıfkı Atay (28.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi), "Kriz Masası ya da Masalı", Yalçın Doğan (19.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi). Gazetelerin haber metinlerinde bilim adamları bilimsel öngöruları ve afetin kitlesel büyüklüğü ile doğru orantılı olarak haber kaynakları olarak kullanılmıştır. "Büyük deprem geçti", Prof. Dr. Ahmet Mete Işıkara, B.Ü. Kandilli Rasathanesi Müdürü (19.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi).

Doğal afet haber metinlerinin hiç kuşkusuz ana haber aktörleri, afetzedeler ve siyasilerdir. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvetleri'nin her zaman ayrıcalıklı bir konumda tutulduğu görülür. Özne ve iktidar, afet olgusu haber başlığında, sosyo-ekonomik politığın düzeneğinde de karşı karşıya gelir. Siyasi seçkinlerin söylemi ile afetzedelerin durumu basın entelektüellerince ikili karşıtlıkta tekrar kurgulanmıştır. "Cumhurbaşkanı Demirel: Depremin yarası sarılacak", (18.08.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi), "İğne ile enkaz kazanlar" (18.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi).

1923-2000 yılları arasında basında yer alan doğal afet haber metinleri; sosyal pratikte, , siyasi ve sosyo-ekonomik değişim ile tüm bunların bir yansıması olan söylem yapıları açısından üç büyük deprem başlığı altında irdelenebilir:

1939 Erzincan Depremi: Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün başat üstünlüğünde Kurtuluş Savaşı sonrası tek partili dönemde; ulusal devlet kavramında millî birlik ve beraberlik söylemleri ile bütünleşen ve, olumsuz devlet eleştirisinin yer almadığı metin içerikleri basın söyleminin ana hatlarını oluşturmuştur. Basında dini söylem ve terminolojisi etkisiz kalmakta, pozitivist doğa söylemi ön plana çıkarılarak afet gerçeğinin insan gücünü aştığı ve bu gerçekliğin kabul edilerek gereken tedbirlerin alınması gereğinin vurgulandığı görülmüştür. Uyarıcı ve bilgilendirici bilimsel ifadelere sık rastlanılmayan söylemler dikkat çekerken ayrıca; 1944 Lice Depremi ile basın entelektüellerinin dile getirdiği ve günümüzde de tekrar eden "fakir ve zavallı Doğu" söylemi her yaşanan afetten sonra eleştirel bir üslupla doğal afet haber metinlerinde artarak yer almıştır .

1966 Muş-Varto Depremi: Basında; "fakir ve zavallı Doğu" söylemi ile birlikte çok partili dönemle oluşan çok seslilik sürecinde, afet önleme ve müdahalede siyasi otoritenin başarısızlıklarının yer aldığı, devlet ve siyasi erkin eleştirilerinin yapıldığı ve dini terminolojinin afetleri algılama ve yorumlamada kullanıldığı doğal afet haber metinlerinin farklı kamuoyu söylemlerinin oluşması için zemin hazırlamış olduğu görülmüştür. Ayrıca afet haber metinlerinde Türk siyasi hayatının son 50 yılına damgasını vuran siyaset adamı Süleyman Demirel'e ortaya çıkan ve sürekli tekrar edilecek olan "Takdiri İlahi", "Devlet yanınızdadır, yaralarınız sarılacaktır" söylemlerinin devlet resmi söyleminin terminolojisinde kullanıldığı, sivil toplum örgütleri ve meslek odalarının farklı söylemlerinin yer aldığı dikkat çekmiştir.

1999 Marmara Depremi: Basında; devlet resmi afet söylemi ve bilimsel söylemin geçerliliğinin tartışıldığı, tüm organları ile devletin afetlerde yaraları sarmayacak derecede güçsüz kaldığının altı çizilerek devletin resmi afet söyleminin çöktüğü, askeri otoritenin eleştirildiği, bilim adamlarının söylemlerine çok sık yer verildiği, sivil toplum mitlerinin ön plana çıkarıldığı (AKUT gibi) doğal afet haber metinlerinde "öldürmeyen Allah öldürmüyor" söyleminden "öldüren kul öldürüyor" söylemine geçişi ifade eden metin içerikleri görülür. Dini söylemin kamuoyunda çok sesli olarak tartışıldığı dikkat çekicidir. Marmara Depremleri'nin Türkiye'nin en gelişmiş bölgesinde, üçüncü dünya ülkeleri gibi binlerce ölü, on binlerce yaralı bırakması, ülkenin feodal bağlarını aşan bir toplumculuk düzeyinde olmadığını gösterdiği ile ilgili açıklamalar basın entelektüellerinin kaleme aldığı doğal afet haber metinlerinde önemli bir yer kaplamıştır. Modernliğin bir göstergesi olan örgütlenme biçimlerinde ise aile ve komşuluk ilişkilerinin ön planda olduğu ve kurtarma çalışmalarında bu göstergenin ön plana çıktığı haber metinlerinin fotoğraf imgeleriyle desteklendiği görülmüştür. Haber metinlerinde bu olgulara ayna tutulmuştur. "*Vatandaşlar yardım heyetlerini beklemeden kendi çabalarıyla yaralıları kurtarmaya çalışıyorlar*" (18.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi).

3.4.2. Türk Basınında Doğal Afet Haber Şemaları

Doğal afet haberleri günceldir ve yeni ya da tekrar oluşabilecek afet olayları ile ilgilidir. Bu bağlamda araştırma kapsamında yer alan yazılı basının doğal afet haber şemalarında; birbirini takip eden, benzer anlamlar taşıyan, duygusal tepkileri ön plana çıkaran başlıklar, üst başlıklar ve olaylar ile metinlerin varlığı dikkat çekicidir.

1923'ten günümüze doğal afet haberlerinin haber şemalarını; kısa, çarpıcı ve realiteden zaman zaman uzak, duygusal tepkilere odaklanmış haber başlıkları resmi kaynaklardan alınan sayısal verilerle desteklenmiş ölü ve yaralı sayıları, arama kurtarma çalışmaları, olayın acıklı hikayeleri ve afet bölgesi ile afetzedelerin ve resmi otoritenin göstergesel tepkileri oluşturmuştur. Amaç, haberdar etme, bilgi verme ve bölgeye yardım gitmesini sağlamaktır. Yardımlar ve yardım organizasyonları hakkında bilgiler ile siyasi otoritelerin afet bölgesini ziyaretleri basının haber içeriklerinin ana başlıklarıdır.

1960'lı yıllardan sonra, haber şemalarına ülkede ve dünyada daha önce yaşanmış afetlerden örnekler ve kayıp sayılarının da eklendiği görülmüştür. 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde fotoğraf sayısı çok az iken, 1966-1999 yılları arasında haber hikayelerinden çok acı ve çaresizliği yansıtan imgelerin yer aldığı fotoğraflar ile resim altı yazıları ön plana çıkmıştır.

Doğal afet haber şemalarında; Türkiye'de 1923'ten bugüne değişime uğrayan, sosyo-ekonomik ve siyasi yaşantıdaki kaçınılmaz değişim, ideolojik bağlamda da kendini göstermiştir. 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde "devlet-millet el ele yardım seferberliği" sloganları manşetlere taşınırken 1999 yılına gelindiğinde manşetlerde "ihamet", "sefalet", "katiller" sözcükleri afette yaşananlara dile getirmiştir.

Basında 1. sayfa haberlerinde dikkat çeken unsur, ilk günlerde manşetler ve üst başlıklarda, afetin büyüklüğüne bağlı olarak ölü ile yaralı sayılarının verilmesi ve bunun afeti tanımlamış olmasıdır. Sözcük seçiminde, acı tabloyu betimleyen geniş zaman kipinde sözcükler tercih edilmiştir. Haberler yerel afet bağlamında ele alınmış, geçmişte yaşanan afetlerde yaşananlara atıfta bulunulmuştur.

İncelenen basında, yaşanan bütün afetlerde acı tabloyu ifade eden benzer haber manşetlerinin yer aldığı görülmüştür. Örneğin 1939 Erzincan Depremi'nde Akşam Gazetesi; deprem felaketini "enkaz yığını" olarak verirken Ulus gazetesi, "müthiş zelzele felaketi" olarak tanımlamaktadır. Genel olarak, 1. gün basın "haber verme" işlevini öne çıkarmış, afet bölgelerindeki afetin kayıplarını küresel ölçekte diğer afetlerle karşılaştırarak vermiştir. 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde, Akşam, Ulus ve Cumhuriyet Gazeteleri ideolojik yapılanmada bir bütünlük içinde hareket ederek, afet müdahalenin sorumlusu olarak ulusal devlet

Savaş'ında olduğu gibi ulusça paylaşılması söylemini destekler haber başlıklarına yer verilmiştir.

İncelenen gazetelerde 1. sayfada yer alan doğal afet haber manşetlerinden bazıları; Akşam Gazetesi, Erzincan Depremi'ni "*Erzincan vilayeti ile Kemah bir enkaz yığını halini aldı*" manşet haberi olarak verirken, alt başlık olarak, "*Binlerce ev yıkıldı, yangınlar çıktı, pek çok ölü ve yaralı var*" ifadesini kullanmıştır (28.12.1939 tarihli Akşam Gazetesi). Ulus Gazetesi acının simgesel göstergesi olan siyah rengi 1. sayfa logosunda kullanarak "*Müthiş bir zelzele felaketi oldu*" manşeti ile depremi okuyucusuna duyurmuştur. Depremi merkezi Erzincan'ı haberde öne çıkartmış, ölü ve yaralı sayılarına alt başlıklarda vurgu yapmıştır. "*Erzincan baştan başa harap oldu. Tokat'ta mühim hasar var. Ölenlerin miktarı yüzleri ve binleri aşiyor*" (28.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi). Cumhuriyet Gazetesi "*Bir felaket daha*" manşeti ile yaşanan sel felaketi haberini vermeden önce gizli özne kullanarak haberin devamı için okuyucuda merak uyandırırken aynı zamanda sitemkar bir üslubu tercih etmektedir. "*Karacabey Ovası'nda seylab büyük bir felaket halini aldı*" alt başlığı ile de olayın açıklamasına yer vermektedir (01.01.1940 tarihli Cumhuriyet Gazetesi).

Erzincan Depremi ile ilgili 2. gün haber manşetlerine bakıldığında ideolojik yapılanmanın daha net görülebildiği üslup ve retorik ile asker kökenli hiyerarşik yapılanmanın bir söylemi olarak "*Birinci vazifendir*" Unutma!. gibi emir fiillerinin Akşam Gazetesi'nin 1.sayfa haber manşetlerinde yer aldığı görülmüştür. Manşet haberde referans olarak devlet resmi afet söyleminin ifadesi olan Milli Yardım Komitesi'nin söylemi kullanılmaktadır. "*Vatandaş! Felaketzede kardeşlerine yardım etmek birinci vazifesidir*", "*Bunu unutma!*", "*Milli Yardım Komitesi Millete hitap ediyor*" (29.12.1939 tarihli Akşam Gazetesi).Ulus Gazetesi ise; felaketin boyutlarının büyüklüğünü ön plana çıkararak, evrensel insan hakları kavramında "yardım"ı referans olarak kullanarak Milli Yardım Komitesi'ni ön plana çıkarmıştır. "*Felaket tahminden büyüktür*", "*Herkes yardıma koşuyor, Milli Komite faaliyete geçti*" (30.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi).

Erzincan Depremi'nin 3.gününde basının sayfalarında afet müdahale ve yardım organizasyonları ilgili haberler dikkat çekerken afet bölgesindeki can ve mal kayıpları ve artçı sarsıntı olarak nitelenmeyen yeni deprem haberleri manşetlere taşınmıştır. "*İlk imdat trenleri Erzincan'a vardı*", "*Felaketzedelere yardım için, vatandaşlar ellerinden gelen her şeyi veriyorlar*" (30.12.1939 tarihli Akşam Gazetesi). "*İlk imdat treni Erzincan'a vasil oldu*", "*Tokat'ta yeniden şiddetli zelzele oldu, bir çok evler yıkıldı*", "*Erzincan'da ölü miktarı yüzde 50*" (31.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi).

Depremi 4. gününde ise artık siyasi seçkinlerin afet bölgesini ziyaretleri ve afete müdahale ile ilgili uygulamalar haber başlıklarına yansımıştır. "*İnönü Diyarbakır'da*" (30.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi), "*İmdat treni ile giden erzak felaketzedelere dağıtıldı*" (31.12.1939 tarihli Akşam Gazetesi).

Basında 1. sayfa haberlerinde deprem ile ilgili ilk bilgilerin resmi ve bilimsel haber kaynağı Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi'dir. 1939 Erzincan Depremi'nde Kandilli Rasathanesi'nin açıklamalarına daha küçük başlıklar ve tek sütun olarak yer veren basın daha sonraki yıllarda manşet haber olarak yer vermiştir. "Muş'ta şiddetli bir zelzele oldu", "21 Vilayetimizi sarsan zelzele" "Rasathane dün akşam 22 sarsıntı kaydetti" (01.06.1946 tarihli Akşam Gazetesi). "Dün sabah şiddetli bir deprem oldu", "Ankara şehrinde hasar yok", "Bolu, Gerece, Düzce ve Çerkeş'te büyük hasar var" (02.02.1944 tarihli Ulus Gazetesi). Deprem Ankara'da da hissedildiği için, "Ankara'da hasar yok" manşeti ile okuyuculara bilgi veren Ulus Gazetesi basın açısından sosyo-ekonomik yönden gelişmiş, nüfus yoğunluğu fazla olan bölgelerde deprem yaşandığında haber değerinin daha fazla olduğuna dikkat çekmiştir.

1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde basında yer alan haber şemaları yaşanan diğer afetlerde de bazı küçük ayrıntılar dışında kendini tekrar etmiştir. 1966 yılında yaşanan Muş (Varto) Depremi'nde de basın benzer haber şemalarını kullanmış haber başlıklarının seçimi ideolojik yapılanmayı, haber metinleri ise afetlerde oluşan farklı kamuoyu kanaatlerini göstermiştir. Dikkati çeken bir diğer nokta ise afet haber şemalarının aynı formatı takip etmesidir. Afetin abartılması ve tekrarların kullanılması gibi.

1970'li yıllara gelindiğinde haber başlıklarına plansız yerleşim ve depreme dayanıksız konutlar ilgili söylemler yansımakta deprem; yargılayan ve ceza veren yargı kurumu gibi kurgulanmıştır. Afetin ekonomik boyutu ile ilgili haber metinlerine de önemli yer ayrıldığı dikkat çeker. Ayrıca medyanın yardım için kampanyalar düzenlediği ve her gün 1.sayfasında yardım kampanyasına katılan kurum ve şahısları ilan ettiği görülür. "Deprem felaketi konut rejimini mahkum etti" (09.09.1975 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). "Yardıma davet ediyoruz" (22.08.1969 tarihli Milliyet Gazetesi).

1999 yılında yaşanan Marmara Depremi'nde basın, devletin meşrutiyetini sorgulayan, eleştirel ve suçlayıcı bir üslup ile dikkat çeker. Manşetler tek veya iki kelimelik vurucu, suçlayıcı ve yargılayıcı çarpıcı haber başlıklarından oluşmuştur. Enkaz altında kurtarılmayı bekleyen afetzedelerin ve çöken binaların imgelerini taşıyan, acıyı betimleyen resimler haberlerin başlıklarını destekler. İlk defa medyanın afet haberleri konusunda, sansüre uğradığı ve bir televizyon kanalının ceza aldığı da dikkat çekicidir. 1923-2000 yıllarını içeren tarihsel süreçte basın doğal afetlerde ilk defa yıldırım baskı yaparak deprem ile ilgili bilgileri verir. Ayrıca Marmara Depremi'nde basında gazetelerin tüm sayfalarını 7 gün boyunca sadece deprem haberlerine ayırdığı ve haber yoğunluğunu uzun süre devam ettirdiği görülür.

17.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi yıldırım baskısı "Kurtarın"

17.08.1999 tarihli Hürriyet Gazetesi yıldırım baskısı "45 saniyelik Dehşet"

17.08.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi manşeti "İbrazet" "Gaflet" "Yarın Deprem"

Genel olarak basında doğal afet haber şemalarında kullanılan üst başlık ve manşetlerde doğal afetlerin yol açtığı acı tabloda çaresizliği göz önüne serecek kısa, çarpıcı, okuyucuda merak etme, acıma ve yardım hissini ortaya çıkaracak kelimelere yer verilmiştir. Basının "haberdar etme" ve "bilgilendirme" işlevi haber metninin ana temasını oluşturmuştur. Giderek artan ölü ve yaralı sayıları, arama-kurtarma çalışmaları ve yardım organizasyonları ilgi çeken haber başlıklarıdır. Basında doğal afet haberlerinde sık tekrar edilen ve afeti hatırlatan kelimeler aşağıdadır:

- <i>Binlerce ölü</i>	- <i>Zelzele</i>	- <i>Kriz masaları</i>
- <i>Kandilli Rasathanesi</i>	- <i>Çaresizlik</i>	- <i>Yaralar sarıllacak</i>
- <i>Arama-Kurtarma</i>	- <i>Ceset</i>	- <i>Dayanıklı inşa sistemi</i>
- <i>Ders Almıyoruz</i>	- <i>Enkaz</i>	- <i>Çöktük</i>
- <i>Felaket</i>	- <i>Kızılay</i>	- <i>Yıkıldık</i>
- <i>Hasar</i>	- <i>Çadır</i>	- <i>İmar planları</i>
- <i>Artçı sarsıntı</i>	- <i>Zelzele kurbanları</i>	- <i>Felaketzede</i>
- <i>Deprem vergisi</i>	- <i>Çürük binalar</i>	- <i>Fay Hatları</i>
- <i>Silahlı Kuvvetler</i>	- <i>Risk</i>	- <i>Takdiri-İlahi</i>

Cümle kurgulamasında özne yapısında acının paylaşımı olan "biz" öznesi yaygın olarak kullanılmış ya da nesnel bir yaklaşımla, afet bölgesini tanımlayan sözcüklere yer verilmiştir. Haber şemalarında başlangıçta, can kayıpları ve hasarlar, daha sonra kurtarma ve yardım çalışmaları, ardından da hükümetin afet müdahale yönetimi ve afetin ekonomik boyutu ile ilgili yapmış oldukları açıklamaların haber başlıkları dikkati çekmiş, daha sonra simgesel seçkinlerin (siyasi otorite, kriz masaları, bilim adamları vb.) yorumları ile haber metinleri desteklemiştir.

Doğal afetler, hikaye edilirken genel haber yazımında kullanılan 5N-1K kuralına uygun bir yapılanma görülürken "haberdar etme" ve "bilgilendirme" işlevinin de ön planda olduğu görülmüştür. Afet ve afet bölgesi ile ilgili bilgiler, güncelliğini kaybetmeden verilmekte ve ana olay "afet" farklı boyutları ile gündemi uzun süre işgal etmektedir. Afetin büyüklüğü, merkezi, yarattığı sosyo-ekonomik sorunlar ve can kayıpları gündemin süresi ile kamuoyunu etkileme gücünü belirlemektedir. Doğal afet haberleri ilk olarak yerel bütünlük içinde verilmekte, daha sonra küresel bütünlükte afetin doğası gereği yaşam-ölüm karşıtlığı üzerine yapılandırılmaktadır.

3.4.3. Türk Basınında Doğal Afet Haberlerinin Üslup ve Retoriği

Basında yer alan doğal afet haberlerinin üslup ve retoriği de izleyicinin gündelik gerçekliğinin bir parçasını yansıtır. Doğal afet haberleri kamusal bir metin özelliği taşıdığından entelektüellerin üslup ve retoriğini belirleyen yaklaşımları simgesel iktidarın zaman zaman kısıtlamaları ile karşılaştığı basınıımızda da görülür.

Günümüz Türkiye'sinde çarpık kentleşme, şiddeti düşük bir deprem karşısında büyük felakete yol açmakta önemsiz sayılacak bir yağmurda şehirleri seller götürmekte her çeşit doğal afete karşı, zayıf, açık, yetersiz yerleşim birimleri ile ülke başından sonuna donatılmış durumda iken geçmişte de benzer afet senaryolarının yaşandığı gerçeği göz önüne alındığında 1923-2000 yılları arasında basında yer alan doğal afet haberlerinde de üslup ve retorikğin toplumsal, siyasi-ekonomik gelişime paralel olarak bir değişim sergilediği görülür.

1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde, afet haberlerinde üslup ve retorik, ulusal devlet söylemini destekleyen, tek partili dönemin ve Kurtuluş Savaşı sonrası ordunun otoritesinin hissedildiği hükümet yanlısı bir üsluptur. Ulusal devlet kimliği "Milli" sözcüğü ile basının manşetlerine taşınmıştır. "Milli Yardım Seferberliği" örneğinde olduğu gibi afet müdahalede de Erzincan Depremi kamuoyunda "Milli Deprem" olarak yorumlanarak algılanmış ve afet müdahale sahiplenilerek ulusal bir söylem oluşturulmuştur. Afet müdahale sürecinde ve afet bölgesinde yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen basında hükümete karşı eleştirel bir üslup görülmemiştir.

Erzincan Depremi sonrasında Türkiye' de pek çok afet yaşanmış ve kitlesel kayıplar oluşmuştur. Bu olgular sırasında basında yer alan doğal afet haberlerinde; resmi otorite ve halk tarafından alınması gerekli olan tedbirlerin tekrar vurgulandığı ve afet müdahalenin boyutlarının aktarıldığı yapıcı eleştirilerin yanında afeti algılamaya yönelik bilgilendirici haber metinleri ile ilk günlerde enformasyon sürecine yönelik duygusal, bütünlleştirici ve yardımlaşmanın gereğine dikkat çekilen afet olgusunu yönlendiren bir üslup ve retorik kullanılmıştır.

1966 yılında yaşanan Muş (Varto) Depremi'nde, basının haber metinlerinde ve yorumlarda kullandığı üslup ve retorikği yaşanan toplumsal ve siyasi tablonun değişimine uygun olarak farklılaşmıştır. Yaşanan deprem, 3000'nin üzerinde can kaybıyla rant ve oy kaygıları nedeniyle gereken tedbirlerin alınmadığı, sosyo ekonomik açıdan geri kalmış Doğu Bölgesi'nin bir ilçesi Varto'yu "Zavallı Doğu" söylemiyle ön plana çıkarmış, toplumsal dejenerasyon izlerinin görüldüğü ve devlet otoritesinin zayıfladığı bir sürecin başlama noktasını oluşturmuştur. Basın Muş (Varto) Depremi'nde siyasi otoriteye karşı eleştiri dozunu arttırarak olumsuz bir üslup ve retorik kullanılmıştır. Muş (Varto) Depremi'nde, afetlerde din olgusunu ortaya çıkaran ve dini terminolojii kullanan ve beraberinde bilimsel söylemlerinde sık tekrar edildiği, afet müdahale sürecinin eleştirildiği bir retorik dikkat çekicidir.

1990'lı yıllara gelindiğinde, yaşanan pek çok doğal afetten halkın ve resmi otoritelerin ders almadığını gösteren Marmara Depremleri'nde basının, yaşanan kitlesel ölümlerde suçlu arayan, yargılayan ve eleştiren bir üslup ve retorikle birlikte acıklı, zor durumdaki insanların yer aldığı fotoğraf imgeleriyle afetin korkunç boyutunu okuyucularına aktardığı görülmüştür. Türkiye coğrafyasında geniş bir sanayi bölgesini etkileyen Marmara Depremi'nde, herkes gibi büyük şaşkınlık

üslup kullanmış, popülist söylemi içinde kendi deprem mitlerini oluşturmuş, acıklı ve duygusal bir retoriji tercih etmiştir. Kısaca;

<p>1939 - Erzincan Depremi</p> <p>↓</p> <p>Doğal afetlerde Ulusal devlet kavramlarını içeren ulusalcılık söylemi ve askeri otoritenin izlerini taşıyan üslup ve retorik</p>	<p>1966- Muş (Varto) Depremi</p> <p>↓</p> <p>Doğal afetlerde bilimsel ve dini söylemi bir arada kullanılan siyasi yozlaşma ile siyasi eleştirilerin başladığı devlet otoritesini sorgulayan üslup ve retorik</p>	<p>1999- Marmara Depremi</p> <p>↓</p> <p>Doğal Afetlerde devletin ve Milli Birlik kavramlarını meşruiyetini sorgulayan, afet müdahalede sivil toplum örgütlerini destekleyen, popüler afet mitlerini oluşturan (AKUT) suçlayıcı bir üslup ve retorik</p>
--	---	---

3.4.4. Türk Basınında Afet Söylemleri

3.4.4.1. Doğal Afetlerde Devletin Resmi Söylemi

Kurtuluş Savaşı'nın etkilerinin sürdüğü sosyal yapıda "sivil inisiyatif" fikri yeni filizlenmeye başlamıştır. Genel olarak; ulusal devlet, milli birlik ve beraberlik, topyekün mücadele kavramları, büyük atılımlar yapmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında afetlerde de devlet resmi söyleminin ana kavramlarıdır. Devlet resmi söylemini destekleyen basın için de bu kavramlar, doğal afet haberlerinde ortak kavramlar olarak afet söylemlerinde yerini almıştır. Depremin nedeni, önlenemez ancak mücadele edilmesi gereken doğa olayları olarak gösterilmiş, Türk halkının yardımseverlik ve dayanışma ruhu ön plana çıkarılmıştır. Afet bölgelerine yapılan devlet ve halkın yardımları sürekli ilan edilirken, devlet resmi afet söyleminde yardım toplama adresi "Milli Yardım Komitesi" ve yarı kamu kuruluşu olan Türkiye Kızılay Derneği olarak gösterilmiştir. "Afetler bir tabiat olayıdır. Aniden oluşmuştur. Afetlerde zarar gören vatandaşların yanında, devlet vardır ve devlet her türlü sorunu çözebilecek güçtedir" resmi söylemi, basının tüm haberlerinde kendini hissettirmiştir. Cumhurbaşkanı Milli Şef İsmet İnönü kişiliğinde, siyasi iktidarın gücü odaklanmış, siyasi iktidarın ve muhalefetin açıklamalarında afet müdahale ile ilgili çelişkili ifadeler yer almamıştır.

Ayrıca Kurtuluş Savaşı kahramanı Milli Şef İsmet İnönü'nün deprem bölgesini ziyareti ve yaya olarak depremzede halkın arasında dolaşması sırasında yaşananlar da basın ile T.B.M.M konuşma ve bültenlerinin gündeminde ilk sırasında yer almıştır (Aydın Tarihi: 1940;74). Acı ve ızdırap; halkın bir parçası olan İnönü'nün şahsında dindirilmekte ve yarı Erzincan halkı, Paşasının "Başın Sağolsun" söylemine, depremden ancak dört gün sonra ulaşan ilk yardımlara ve soğuğa karşı "Sen Sağol Paşam" söylemi ile yanıt vermektedir. Enkaz altında yarı elleri ile oğlu Mehmed'i arayan ve üç oğlunu Kurtuluş Savaşında şehit yapan bir

ananın, Milli Şefin omuzunda "Üç çocuğum şehit oldu, Oğlum gitti İnönü, Giresunlu Mehmedim de gitti askerdi, senin yavrundu" yakarışı, basında acılı ana ile birlikte Milli Şef İnönü'nün fotoğrafı "Anadolu İnönü'nün göğsünde" fotoğraf alt başlığı ile 1.sayfada manşet haber olarak yer almıştır (04.01.1940 tarihli Cumhuriyet Gazetesi), (Ek:12). Depremzede vatandaşlar devlet resmi afet söyleminde "kardeşlerimiz" olarak adlandırılmıştır.

Devlet resmi afet söyleminde, yardım organizasyonuna önce T.B.M.M. mebusları en az 100 Lira yardım toplayarak katılmakta ve birlik söylemini desteklemiştir (30.12.1939 tarihli Akşam Gazetesi). 1966 yılında Muş (Varto)' ta da yaşanan depremde "Deprem vergisi" adı altında toplanacak yardımların ilk izleri 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde etkin olan devlet resmi afet söyleminde görülmektedir. "Memurlar 100 liraya kadar % 5, 200 liraya kadar % 7,5, daha yukarı maaş sahipleri de % 10 teberruz edecekler" (31.12.1939 tarihli Akşam Gazetesi). 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde planlı yapılaşma, depreme dayanıklı yapılar, afet müdahale kapasitesinin artırılması ile ilgili devletin resmi afet söylemlerinde öngörülen tedbirlerin ve 1944 yılında yaşanan Çerkez-Gerede (Bolu) Depremi'nde ifade edilen Sismoloji Enstitüsü Kuruluşu'na dair beyanatların ve Zلزle Kanunu çıkarılması ile ilgili yasal düzenlemelerin 2000'li yıllara gelindiğinde hala gerçekleşmediği görülür (24.02.1944 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, 10.02.1944 tarihli Akşam Gazetesi, 07.02.1944 tarihli Cumhuriyet Gazetesi).

1944 yılında yaşanan Bolu-Gerede Depremi'nde; halkın yapılan yardımlar ile kime ve ne şekilde dağıtıldığı konusunda bilgilenmesi ve devlete güvenilirliğin sağlanması açısından kamuoyuna açıklanması gereği güçlü devlet resmi afet söyleminde yaşanan bazı olumsuzluklar ile düz-değişmeceli olarak kullanılmıştır. Basın, deprem bölgesindeki muhabirleri vasıtasıyla yayımladığı fotoğraflarla depremzedelerin yaşadıkları acıları ve bölgenin durumunu artık görselleştirilmiştir. Devlet resmi afet söyleminin farklı boyutlarının anlamlandırılmasında fotoğraf imgelerinin önemli etkileri bulunmaktadır.

En az iki yılda bir büyük deprem yaşayan ve çok sayıda doğal afet riski taşıyan Türkiye'de 1966 yılında yaşanan Muş (Varto) Depremi'nde afetlerde "ulusal devlet" ve "milli birlik" kavramlarının başat olduğu ulusalcı devlet afet söylemi yerini Dönemin Başbakanı ve son elli yıla siyasetçi olarak damgasını vuran Süleyman Demirel tarafından ifade edilen "Takdir-i ilahi, Allah sabır versin, Devlet yanınızdadır ve yaralarınızı yaracaktır" söylemine bırakır. Siyasi yozlaşmanın ve toplumsal dejenasyonun birer göstergesi olan haberler basının manşetlerine yansımıştır.

Devletin resmi afet söyleminde 1970'li yıllarda sürekli göz ardı edilen, ancak basın entelektüelleri tarafından öne çıkarılan ve sorgulanan bir başka noktada da "zavallı ve yoksul Doğu" olarak yapılanan biz ve onlar dikotomisi içinde afetlerde "onlar" olan Doğu söylemidir. Doğal afet haberleri Doğu-Batı karşıtlığı içinde kurgulanarak verilmiştir. Sol ideolojiye temellenen Cumhuriyet Gazetesi ve merkezi temsil eden Milliyet Gazetelerinde Doğu Bölgesi'ne bir yatırım yapılmadığı ve

derme çatma binalarda deprem fay hattının geçtiği alanlarda yaşamaya mahkum edilmiş Doğu halkı için en kısa zamanda tedbirler alınması gereğine dikkat çekilerek siyasi otoriteyi ve devlet otoritesini suçlayıcı söylemler yer almıştır. "Neden hep bu Liceler, Vartolar, Bingöller yerle bir oluyor" (09.09.1975 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). "Bir bulut parçasının, bir damla yağmurun bu kadar korkulduğu bir yer daha görülmez dünya da" (26.08.1966 tarihli Milliyet Gazetesi).

Afet müdahalede yetersiz kalan devlet ve siyasi erk resmi söyleminde halen "devlet yanınızdadır" söylemini sürdürür ancak çok şiddetli eleştirilere maruz kalır. Devlet resmi afet söyleminde yer alan sözlerin yerine getirilmemesi afet müdahale ve yardım organizasyonundaki bozukluk devlete olan güveni sarsmıştır. "*Lice'de ki evlerin boşaltılması gerektiği 13 yıl önce bir raporla saptanmıştı*" (13.09.1975 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). Artık devlet-kamuoyu-basın saç ayağının gündeminde aynı söylemler yer almamaktadır. 1966 yılında yaşanan Muş (Varto) Depremi bir ilke daha sahne olmakta ve Varto heyeti dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e "Muhtıra" vermektedir. Bu aynı zamanda demokratik sivil toplum gelişiminin ve halkın devletten beklentilerinin arttığı bir göstergesidir (03.08.1966 tarihli Hürriyet Gazetesi).

Yardım toplama çalışmalarına devlet kurumlarının dışında artık medyanın ve farklı sivil toplum örgütlerinin de yardım kampanyaları ile katıldığı görülmüştür. Yardım alma, toplama ve dağıtma çalışmalarında Kızılay ve resmi otoritelerdeki noksanlıklar haber manşetlerinde ilk sıralarda yer alır. Afet bölgelerinde yardımların dağıtımı ile olumsuz haberler toplumsal dejenerasyonun izlerini taşır. Arama kurtarma çalışmalarında el yordamı ve komşuluk, akraba ilişkileri ile yapılan mücadelede kazma- kürek istiyoruz çığlıkları, yerini devlet resmi afet söyleminde 1983 yılında eğitilmiş arama-kurtarma birlikleri kurulması gereğine bırakmıştır. Çarpık yapılaşma, depreme dayanıksız binalar ile ilgili söylemler 1960 öncesinde de basın entelektüellerinin köşeyazılarında görülürken, 1960 sonrasında 1. sayfa haber manşetlerine taşınmıştır "Yapılar çürük olduğu için kayıplar büyük" (22.08.1966 tarihli Milliyet Gazetesi). Tüm bunlara karşın devlet resmi afet söyleminde, halen daha yara sarma politikası güdülmekte ve devletin yaraları saracağı söylemi devam eder. Basın ise deprem ve sel gibi doğal afetlerle birlikte yaşanan acı tabloyu sosyal bir deprem olarak niteler. Deprem fay zonlarının geçtiği bölgelerde ve dere yataklarına yapılan imarı olmayan binaların ve konut rejimindeki çarpıklığın afetin boyutunun bu noktaya gelmesine sebep olduğu vurgulanır. Devlet resmi söylemi, artık eleştirilerin odak noktasındadır.

1990'lı yıllara gelindiğinde devlet resmi afet söyleminde devlet ve siyasi otoritenin kendi kendisinin özeleştirisini yaptığı ve yanlışlıklarını kabul ettiği ifadeleri basının manşetlerinde yer alır "*Suçluyuz*" (06.11.1995 tarihli Hürriyet Gazetesi-İzmir Sel Afeti).

Marmara Depremleri, iletişim teknolojilerinin hızla geliştiğini ve Türk medyasının da bu gelişmeleri vakıdan izlediğini östermistir. Artık afeti yaşayanlar

Doğu-Batı karşıtlığında Batı'dır. Artık devlet halkının yanında yoktur ve yaralarını saramamaktadır. Basın afet ile ilgili devletin resmi afet söylemini dışlayarak, kendi kurguladığı afet haberleri inşasında devletin resmi afet söylemi yerine kendi söylemini ortaya koymuştur. "Devlet, olması gereken yerde yoktu" (18.08.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi), "Nerede bu devlet", "Bilimsel çalışmalar yapıldı, eksiklikler belirlendi ama önlem alınmadı. Temelsiz güvenceler, boş sözlerle, devlet milleti enkaz altında bıraktı" (19.08.1999 tarihli ve 24.08.1999 tarihli Milliyet Gazeteleri), "Devlet hazırlıksız yakalandı" "Ne diyor bu adam", "Sağlık Bakanına Tepki Çığ Gibi: KES SESİNİ" (19.08.1999 tarihli, 23.08.1999 tarihli ve 24.08.1999 tarihli Hürriyet Gazeteleri).

Yasal düzenlemelerdeki çarpıklık, af tasarısı ve resmi otoritelerin yolsuzlukları basının gündem maddelerini oluşturmuş, devletin resmi söylemine olumsuz olarak eklenmiştir. Haber ağı; geniş deprem bölgesinde çok iyi çalışmış, ulusal ve uluslararası haber ajansları sürekli ve güncel haberleri dünya medyasına yaymışlardır. Ancak devlet afet resmi söylemi ve afet müdahaledeki olumsuz uygulamaları ile çelişkiler yumağı bir paradigmanın içinde yer almıştır.

3.4.4.2. Türk Basınında Pozitivist Doğa Söylemi

Kağıt üzerindeki yasaya karşı eşit olanların, doğa olayları önünde eşit olmadıkları her acı olayda bir kez daha anlaşılmaktadır. Doğa olayları afete dönüştüklerinde afetin boyutu ile paralel can ve mal kaybına göre basının her zaman en önemli haberleri olmuştur. Zira haberlerde "Önemsizler" her zaman sessizliği hak ederler. Doğal afet fenomeninin yarattığı "ölüm" gerçeği ve basının "yazma" gerçeğinin çakışması doğal afet haber metinlerinde 1930'lu yıllarda tabiatın bir cinayeti olarak yer almıştır.

1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi'nde basında yer alan haber yorum ve metinlerinde birbiri ile uyumlu bir afet algılama anımlandırılması dikkat çekmektedir. Deprem "doğal" bir olaydır. Olmayan şeyleri yapabilecek doğa gücü depremle somutlaşmıştır. Tabiatın bu saldırılarına karşı insanın dayanıklılığını yükseltmek gereklidir "Rüzgara 'esme', sulara 'taşma' toprağa 'sallanma' diyemeyiz" (01.01.1940 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Peyami Safa'nın "Hadisler Arasında" adlı köşe yazısından).

1939 - Erzincan Depremi

Pozitivist doğa söyleminin başat konumda olduğu, doğa olayları ile mücadelede teknolojik ve ekonomik gelişmelerin beraberinde alınacak tedbirlerle can ve mal kaybını azaltılabileceğinin yer aldığı söylem basında etkilidir. Basın entelektüellerinin sık dile getirdiği pozitivist doğa söylemi kaderci yaklaşım terminolojisinde aktarılmış ancak "engellenemez, elden ne gelir" yaklaşımdan uzaklaşarak bilimsel söylemlerin uygulanması gereğine dikkat çekilmiştir.

Deprem, sel baskınlarının vb. afetlerin can ve mal kaybına sebep olmasının nedeni ilim ve cehaletin bu olguların eşliğinde kucaklaşmasına bağlanmaktadır. Yaşanan ölümlerin cehaletten kaynaklandığı vurgulanmaktadır "Bu ölümler cehaletimizdendir" (Va-Nü-Vala Nurettin, 02.01.1940 tarihli Akşam Gazetesi), "Eski alimler zelzeleyi nasıl izah ederlerdi" (Şevket Rado, 02.01.1940 tarihli Akşam Gazetesi). Akşam Gazetesi'nde köşe yazarı Necmettin Sadak, Cumhuriyet Gazetesi'nden Nadir Nadi, Peyami Safa Ulus Gazetesi'nden F.Rıfki Atay pozitivist doğa söylemini ön plana çıkaran ve gerekli tedbirlerin alınması gerekliliğini vurgulayan basın entelektüelleridir.

1939-1940'lı yıllarda pozitivist doğa söyleminde makale ve haberlerde en sık tekrar edilen kelimeler doğal afetin nasıl anlamlandırıldığını göstermesi açısından ilginçtir:

"Tabiatın Cinayeti", "Tabiatın Darbesi", "Doğa Olayı", "Tabiatın Suikasti", "Tabii Afet", "Sel çaresi bulunmuş bela"dır.

Pozitivist doğa söylemine bu kez dini söylem ve bilimsel söylemle birlikte devletin resmi afet söylemine referans olmaktadır.

1966 - Muş (Varto) Depremi

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana pek çok afet yaşayan Türkiye'de fay zonu ve dere yatakları üzerine kurulan şehirlerde dayanıksız binalar ve denetimsiz yapılaşmanın doğa olaylarını bir afete çevirdiği ifade edilirken, pozitivist doğa söylemi üzerine başat konumda dini ve bilimsel söylem yapılandırılmaktadır. "Doğal afetler birer tabiat olayıdır, ancak aynı zamanda Cenabı Hakkın takdiridir. Bilim yeni gerektiriyorsa yapılacaktır (21.08.1966 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). İnsanoğlu henüz deprem gibi bir doğa olayının "ne zaman" meydana geleceğini tahmin edememektedir.

Çürük yapılar, çarpık yapılaşma, siyasi ve toplumsal yolsuzluk ile rant pozitivist doğa söyleminin önüne geçmiş ana söylemler olarak 1960- 1970'li yıllarda dikkat çekmektedir."Yapılar çürük olduğu için kayıplar büyük" (22.08.1966 tarihli Milliyet Gazetesi), "Büyük depremler ve tedbir" (Prof. Dr.İhsan Ketin, Milliyet Gazetesi), "Gazab-ı İlahi", "Varto'da insan ölmeyebilirdi" (Osman Ulugay, 22.08.1966 tarihli Cumhuriyet Gazetesi).

1990'lı yıllara gelindiğinde geçen zaman doğal afetlerle mücadelede ve söylemlerde değişiklik olmadığını göstermektedir. Pozitivist doğa söylemi geçerliliğini korumakta ve tüm söylemlerde afetler tanımlanırken "tabiat olayıdır" ancak diye başlayan bilimsel ve dini söylemler pozitivist doğa söylemi üzerine kurgulanmakta ve yeniden yapılandırılmıştır.

başat konumunu eleştirel devlet resmi afet söylemine bırakmıştır. Artık kamuoyu deprem, sel vb. doğa olaylarının gerçekliğinin bilincinde bu fenomenlere karşı alınması gerekli tedbirlerin "neden" alınmadığını sorgulamaktadır. Ayrıca, pozitivist doğa söyleminde doğa olaylarında tetikleyici unsur olarak ekolojik dengenin bozukluğu ve çevre bilinç yoksunluğu ile gelişen teknoloji ve küreselleşen dünya fenomenleri ortaya çıkmaktadır.

1999 - Marmara Depremi

Basının yoğun eleştirilerinin yer aldığı ve devlet resmi afet söyleminin tartışıldığı, pozitivist doğa söyleminin can kaybı ve ekonomik kayıplarda bir "neden" olarak anlandırılmadığı ve 1930'lu yıllardan bu yana yer alan başat konumundan bir şey kaybetmeden diğer yeni söylemlere zemin oluşturduğu görülmektedir. Çünkü pozitivist doğa söylemi her türlü söylemin zeminini oluşturacak güce sahip bir söylemdir.

Ayrıca, Türk insanı siyasetçisi ve tüm kurumları doğa ile mücadelesinde başarısızdır. Doğa ile mücadelede gereken tedbirler alınmamış, mücadele kurallarına uyulmamıştır ve doğa da kurala uygun olmayı affetmemiştir. Afetleri bir doğa olayı olarak ifade eden kamuoyunun, basın entelektüellerinin, simgesel entelektüellerin ve siyasilerin bu söylemi içselleştiremedikleri görülmektedir. "*Ders almadık*" (25.08.1999 tarihli Hürriyet Gazetesi) "*Deprem geliyor demiydi*" (18.08.1999 tarihli Hürriyet Gazetesi) "*İnşaat sektörü başıboş*" (18.08.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi) "*Doğa kurala uygun olmayı affetmedi*", (18.08.1999 tarihli Milliyet Gazetesi) "*İzmir'de yaşananlar doğal afet değil*" (06.11.1995 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). "*Belanı istedin, Allah'ta verdi*" (08.11.1995 tarihli Milliyet Gazetesi).

Küçükcan ve Köse'nin Marmara Depremi'nden sonra yapmış oldukları depremin psikososyal boyutu ile ilgili bir çalışmada depremin gerisindeki güç olarak "doğa"nın tanımı % 12 ile "Allah" kavramından sonra ikinci sırada gelmesi pozitivist doğa söylemi ile dini söylemin Türk kamuoyunda ne kadar etkin olduğunu göstermesi açısından ilginçtir (Küçükcan ve Köse 2001:115).

1923' ten günümüze basında yer alan söylemlerde Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu Fay Zonları üzerine yapılan Türkiye'de deprem olgusunun dere yatağı ağzlarında iklimsel değişikliklere bağlı olarak ise sel olgusunun sık yaşandığı ve bu konuda alınması gerekli tedbirlerin simgesel entelektüeller tarafından sürekli yinelenerek tekrar edilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Pozitivist doğa söylemi mutlaka ya bilimsel söylem ya da dini söylemle birlikte kurgulanmış ve desteklenmiştir.

3.4.4.3. Türk Basınında Doğal Afetlerde Dini Söylem

Dini referansların şekillendirdiği, dine çok sık göndermeler yapılan bir toplumsal ortamda birey basına gelen olayları dini kavramları kullanarak açıklama eğilimi.

mindedir. İnsanlar çoğu zaman doğal afetleri (deprem gibi) yeryüzünde işlenen günahlara karşı Tanrı'nın kendilerini cezalandırmak üzere gönderdiği ilahi bir alamet olarak görmüşlerdir. Geniş kitleleri etkileyen trajik doğal afetlerde, ilahi bir neden, kutsal bir sorumlu arama eğilimi basında da sık görülmektedir. Ancak medyada yer alan doğal afetlerle ilgili dini söylemde göz ardı edilmemesi gereken bir nokta göze çarpmaktadır. Bu da doğal afetlerde yaşanan tüm acı olayların sorumluluklarının Tanrıya mal edilmesi değil, tanrının bir "aracı" ve "harekete geçirci" olarak işlev görmesidir. Tanrı olayların akışına müdahale edip, değiştirmekten ziyade sadece vesile olmuştur. Aslında sorumluluk insana aittir.

İncelenen 5 gazetede, 1999 Marmara Depremi'nde dini söyleme ait metaforlara İslamcı basın ve bazı siyasilerin söylemlerine yanıt olarak verilen daha çok karşıt bir yaklaşım içeren ifadeler şeklinde rastlanmıştır. Dünya basınında da büyük yankı uyandıran Marmara Depremleri ile ilgili uluslararası basında yer alan bazı haberlerde de Allah'ın "İkazi", "Cezası" gibi dini meteforların kullanılması dini söylemi iktidar siyasi söyleminde dikkat çeken bilgi güç ilişkisinde kamuoyu kanaatlerinin oluşumunda ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından ilginçtir. "Türkiye'de yaşanan son deprem felaketinden sonra İstanbul'da Ayasofya'da ve tüm diğer Bizans sanat eserlerinin hiçbir zarar görmediği öğrenildi. Bu da Allah'ın Gazabının sadece Türkiye'ye yönelik ve bir hayli de çok olduğunu gösterdi." (20.08.1999 tarihli Kıbrıs Rum Kesimi Mahi Gazetesi), (Dış Basında Deprem Felaketi, Günlük Özet Bültenleri 20 Ağustos-9 Eylül 1999).

Türk toplumu, yavaş değişen sosyal örüntüsü içerisinde cezalandırma tecrübesini sürekli yaşayan, zihni bu kavrama sürekli açık, psikolojisi cezayı kabullemeye her zaman hazır bir toplum olarak dikkat çekmektedir.

Basında, 1923-2000 yılları arasında Türkiye'de yaşanan doğal afetleri imgeleyen dini terminolojiye ait kelimeler sınıflandırıldığında karşımıza aşağıdaki tablo çıkmaktadır.

Tablo 2: Basında doğal afetleri açıklamada en sık kullanılan dini boyutlu kavramlar

Dini algı ve açıklama (Din Kavramı)	Allah'ın işi Uyarı Doğal dengenin bozulması İmtihan-sınav İbret Allah'ın Cezası Allah'ın Gazabı Küçük kıyamet Kıyamet provası Takdir-i ilahi Kader-mukadderat Beladan kurtulmak için kurşun döktürmek Öldürmeyen Allah öldürmez
Dini ve bilimsel/doğal algı ve açıklama (Din ve doğa) Bilim Kavramı	Allah'ın kudretini gösteren doğal bir olay Allah'ın doğaya verdiği düzen içinde gelişen bir olay Bilimsel açıklaması olan ancak Allah'tan gelen bir afet.

Basında doğal afetlerle ilgili afetzedelerin afetleri açıklama biçimleri 2000'li yıllara gelindiğinde de benzer metafizik ve dinsel boyutları dini kavramlara dayanmakta, kaderci bir yaklaşıma da destek sağlamaktadır.

1939 - Erzincan Depremi ve Diğer Yaşanan Doğal Afetler

Doğal Afetler: pozitivist doğa kavramı ile birlikte açıklanarak bir "Tabiat Olayı", "Tabiatın Bir Cinayeti" olarak anlandırılmış, Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğal afetlerle mücadele "Milli Mücadele" olarak adlandırılarak Kurtuluş Savaşı ile özdeşleştirilmiştir.

Doğal afetlerle mücadelede basın ve bilim entelektüellerinin yapılması gerekenler ile ilgili açıklamaları afet haber söylemlerinin temelini oluşturmuştur. Bu söylemlerde dini meteforlar kullanılmamakla beraber kaderci bir yaklaşımın önüne geçilmesi gereği vurgulanmaktadır.

1966 - Muş (Varto) Depremi ve Diğer Yaşanan Doğal Afetler

Doğal afetleri algı ve açıklamada basın; pozitivist doğa, bilim ve dini meteforları bir arada kurgulayarak afet haberlerini yapılandırmıştır. Dini terminolojiye ait ifadeler halk kültüründe daha çok kabul görmüştür. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ile dini söyleme ait meteforlar hem devlet resmi söylemine hem de kamuoyu söylemine girmiştir. "Cenabı Hakkın Kaderi, mümkün olanı tekrar yapacağız" (21.08.1966 tarihli Hürriyet Gazetesi). "Allah büyük bir afet verdi, İnşallah kaybımız büyük olmaz" (15.03.1982 tarihli Milliyet Gazetesi).

Sosyo-ekonomik ve eğitim ortamını geliştirmeye çalışan bir iktidarın güç olduğu süreçte, bilginin arka plana itildiği bir ortam dini söylem halka cevap vermek için iktidarın menfaatlerine ulaşabildiği en kısa yoldur.

1999 - Marmara Depremi

Ülkenin siyasi, sosyo-ekonomik ve iletişimsel boyutu içinde depremin algılama ve açıklamasında bilimsel ve pozitivistik doğa söylemlerinin beraberinde referans olarak kullandığı dini söylem, "İlahi adalet", "İlahi ikaz" meteforları ile ön plana çıkmıştır.

Deprem gerçekliğinin Türk insanına Tanrı'nın bir cezası olarak gönderildiği ve kıyamet habercisi olarak İslamcı basın tarafından anlamlandırıldığı görülmüştür. Siyasi iktidar seçkinleri ve basın seçkinleri de söylemlerinde dini referanslar kullanmaktadır. İncelenen 5 gazetede dini söylemle ilgili metaforlar dini söyleme karşıt görüşleri açıklamak için kullanılmıştır. "*Salavatla uyandık*", "*Herkes Allah'a sığındı*" (18.08.1999 tarihli Hürriyet Gazetesi), "MHP; Felaket imanla aşılacak" (19.08.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi), "*Köktendinciler; Ölenlerden bir müslüman çıkmadı*" (02.09.1999 tarihli Cumhuriyet Gazetesi).

Küçükcan ve Köse tarafından yapılan "Marmara Depremi" üzerine psiko-sosyolojik bir incelemede; depremezelerin depremin gerisindeki güç ile ilgili soruya verdikleri cevaplarda sonucun % 76 "Allah", % 24 doğa ve çarpık yapılaşma tablosunu ortaya çıkarması dini söylemin doğa afetleri algılama, müdahale ve tedbir alma konusunda ne kadar etkin olduğunu göstermesi açısından ilginç ve dikkat çekicidir (Küçükcan, Köse, 2001; 115). Yine Veysel Bozkurt'un "Deprem ve Toplum" adlı kitabında yer alan anket çalışmasında; "Deprem sonrasında hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu? sorusuna "Tedbir olarak tevekkül ediyorum" yaklaşımı da başka çarpıcı bir örnektir (Bozkurt, 1999: 47)

Basında Marmara Depremi ve sonrasında yaşananların kıyamet ve mahşer kavramlarıyla kurgulanması, dini terminoloji kullanılması, toplumun, bireylerin zihinsel ve kavramsal birikimi ile ilgilidir.

3.4.4.4. Doğal Afetlerde Bilim Adamlarının Söylemi

"Her bilgiyi mümkün kılan bilginin edinileceği varlıktır" diyen Foucault insanın bilgisinin yüzeyde doğa bilimlerine nazaran, etiklere ve siyasetlere hep en belirsiz biçimde bağlandığını ifade ederken, Türkiye'de de doğal afetler konusunda pek çok şeyin "bilgi" olarak mevcut olduğuna, ancak bu bilginin farklı etiklere ve siyasetlere eklenerek özne tarafından hakikate dönüştürülemediğini de açıklamış olmaktadır (Foucault 2001;458).

Doğal afetlerde "Biz Türkiye'nin doğal afetlere özellikle depreme karşı riskli bir bölgede yapılandığını ve doğal afet zararlarının nasıl azaltılabileceğini biliyoruz, ancak deprem kuşağında yer alan Türkiye'de pek çok insan tehlike içinde, çünkü bilimsel çözümler uygulamaya konulmuyor" tarzındaki bilimsel söylem açık karşıtlıklar içinde yapılandırılmıştır. Şöyleki;

- Bilimsel Söylem	- Geleneksel Uygulama
- Şehir Planlaması	- Çarpık Yapılaşma
- Depreme Dayanlı Yapılanma	- Denetimsiz ve Dayanaksız Yapılar
- Teknolojik Gelişim ve Afet Yönetim Sistemi	- Geleneksel Afet Kültürü ve Afet Müdahale Uygulamaları
- KAF Zonu Bölgesi	- Geç Gelen Bilgi
- Deprem Sigortası	- Güvensizlik

Dolayısı ile derin ikili karşıtlık bilim ve olmayan arasındadır.

Boğaziçi Kandilli Rasathanesi basında 1923-2000 yılları arasında Türkiye'de yaşanan tüm depremlerde, depremin merkezi, büyüklüğü ve şiddeti hakkında açıklamalarda bulunan resmi ve bilimsel haber aktörüdür. "B.Ü. Kandilli Rasathanesi Müdürü Prof. Dr. B.Fatih; ben ömrümde bu kadar şiddetli zelzele duymadım (28.12.1939 tarihli Ulus Gazetesi ve 28.12.1939 tarihli Akşam Gazetesi).

1966 yılında yaşanan Muş (Varto) Depremi İstanbul Üniversitesi Sismoloji Enstitüsü (Sismoloji Enstitüsü henüz Türkiye'de kurulmamıştır) verilerine göre 8 manyetüd 11 şiddetindedir. 1970'li yıllardan sonra deprem verileri daha net verilmekte ve uluslararası rasathanelerin deprem verileri haber metinlerinde yer almaktadır. 1950'li yıllara kadar deprem merkezleri İstanbul merkez alınarak ve İstanbul'a olan mesafeleri hesaplanarak açıklanmıştır. 1980'li yıllara kadar depremin şiddeti hakkında net rakamsal verilere rastlanmamıştır.

1939 yılında yaşanan Erzincan Depreminde depremi ifade etmek için "Zelzele" kelimesi kullanılırken 1942 yılında "Deprem" ve "Yer sarsıntısı" kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır. Deprem sonrası yaşanan düşük şiddetli sarsıntılar günümüzde "artçı sarsıntılar" olarak bilinirken 1939 yılında "replik", 1940'lı yıllarda "deprem" olarak nitelenmektedir. "Artçı sarsıntılar" bilimsel seçkin Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi tarafından "replik" olarak adlandırılmakta, "Akşamdan Akşama" adlı köşede bilimsel terminoloji eleştirilerek, halkın anlayabileceği bir dil kullanması gereği vurgulanmaktadır (04.02.1944 tarihli Akşam Gazetesi).

1942 yılında yaşanan Tokat (Erbağ- Niksar) depreminin ardından Nafia Vekili "Türkiye'nin deprem bölgesi ile ilgili çalışmaları tamamladığını, jeolojik haritanın çizildiği ve bu bölgelerde hangi tipte evler yapılacağı ile planların hazır olduğunu ifade etmektedir" (31.12.1942 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). 1942 yılında devlet resmi otoritelerince açıklanan planların 2000 yılına gelindiğinde halen uygulanmadığını 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi'ndeki kayıplar göstermiştir. 1944 yılında Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi'nden yapılan açıklamada İstanbul ilinin fay zonu üzerinde olmadığı ve tehlike arz etmediği ile ilgili söylem günümüz ve 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi sonrası basında yer alan bilimsel söylemler ile çelişmektedir. "İstanbul şehri yeryüzündeki zelzele çizgileri dışında bulunmaktadır. Bu itibarla şiddetli yer sarsıntısı tehlikesine maruz değildir. İstanbul'a en yakın olan zelzele hattı 20-30 km yanıımızdan geçmektedir" (03.02.1944 tarihli Cumhuriyet Gazetesi).

Bilimsel söylemler 1970'li yıllara gelindiğinde afet konusunda "Neden doğal afetler meydana geliyor?" sorusunun yerine "Neden bu kadar can ve mal kaybı oluyor?" sorusunun yanıtlarına bırakmıştır. Özellikle depremlerle ilgili bilimsel entelektüellerin haberlerinde bilimsel söylemde sebep-sonuç ilişkisi ön plandadır. "Yapılar çürük olduğu için, kayıplar büyük" (Prof. Dr. Reşat İzbirak, 22.08.1966 tarihli Milliyet Gazetesi), "Binalar hep çürüktü" (Aydın Egemen, 08.08.1975 tarihli Ulus Gazetesi).

Sel ve fırtınalarda 1970'li yıllara kadar haber kaynağı afet esnasında bölgeye giden muhabirler ve Anadolu Ajansı'dır. 1970'li yıllardan sonra Meteoroloji Genel Müdürlüğü kısa ama pek güvenilir olmayan açıklamaları ile basında yer almaktadır. Konu ile ilgili açıklamalarda bulunan üniversite elemanları uzmanlık alanlarına bakılmadan afet uzmanı olarak kamuoyuna sunulmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaşanan sel felaketlerinde Meteoroloji Genel Müdürlüğü "Suçlu" ilan

edilmiştir. Bilimsel söylemlere rastlanılmamakta orman yangınları ve ekolojik dengenin bozulduğu konusunda uyarılar dikkati çekmektedir.

Afete hazırlık ve müdahale ile ilgili bilimsel söylemlerde artık basında yer almaya başlamıştır. "Olaylar ve görüşler" adlı köşede bilimsel entelektüel Prof. Dr. Cevat Geray'ın "Suçlu kim?" başlıklı afet öncesi afet müdahalede yapılması gerekenleri ifade eden yazısı bu gün hala kaotik yapısını sürdüren afet yönetim sisteminin ilkelerini ortaya koymaktadır (15.09.1975 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). 1970'li yıllarda basın doğal afetlerde bilimsel entelektüellerin daha sık yer aldığı özel köşelerle dikkat çekmektedir. Basın entelektüeli Ali Gevgilili'nin yönetiminde ilk kez doğal afetlerde uzman kişilerin fikirlerinin tartışıldığı bir form (daha sonra medya da sık yapılacak açık oturumlar ve formlar) Milliyet Gazetesi'nde 2 tam sayfa olarak yayınlanmıştır. "Lice depremine alınacak tedbirler" Katılanlar; Prof. Dr. Erol Tümertekin (İstanbul Üniversitesi Beşeri ve İktisadi Coğrafya Kürsü Başkanı, Balamir Üçel (Kandilli Rasathanesinin Deprem bölümü Şefi), Prof. Dr. Vedat Yerlici (B.Ü. Öğretim Üyesi). Bu formda; Türkiye'nin % 92'sinin deprem kuşağında olduğu ifade edilirken depremin ekonomik ve sosyolojik boyutu irdelenmiş, fakirlik edebiyatı sonucu depremin yol açtığı zararların pahalıya mal olduğu, jeolojik ve sismolojik araştırmaların desteklenmesi gereği vurgulanmıştır. Doğal afetlerde gerçek sorumlu olarak ekonomik ve sosyal gelişim geriliği olarak gösterilmiş, bilginin güç olduğuna dikkat çekilerek konutunu kendi yapana depreme karşı dayanıklı konutlar hakkında bilgi verilmesi bir çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

1990'lı yıllara gelindiğinde artık bilimsel söylemde doğal afetlerin doğa olayı temelli ve tanımlayıcı söylemleri yerini, gerekli tedbirlerin alınmadığını vurgulayan, can ve mal kayıplarının nedenlerinin çarpık kentleşme, dayanıksız ve denetimsiz çürük bina söylemlerine bırakmıştır. Medya her afette, daha önce yaşanan afetleri hatırlatma yazılarına yer vermiştir. "65 yıllık benzerlik" (08.11.1975 tarihli Hürriyet Gazetesi). Bilimsel söyleme ekolojik dengenin bozulması, çölleşme, iklim bozuklukları ile ilgili söylemler de eklenmiştir. Devlet resmi söylemi ile bilimsel söylem ikili karşıtlıkta basında yer almakta yasal düzenlemeler bilimsel söylemce desteklenmemektedir. "Orman Köylülerinin Kalkındırılmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun" kamuoyuna açıklanırken bilimsel ve devlet resmi söylemi ikili karşıtlıkta verilmiştir."Felakete davetiye çıkarılıyor" (09.11.1995- tarihli Milliyet Gazetesi).

1999 Marmara Depremi'nde medya ilk günden itibaren okuyucunun bilim adamlarına ve pek çok bilgiye ulaşabildiği bir tartışma arenası olmuştur. Depremin şiddeti büyüklüğü, KAF, artçı sarsıntılar ve Türkiye'nin deprem gerçeğinin çok sıklıkla yer aldığı haber içerikleri dikkat çekicidir. Türk bilim adamları ve yabancı bilim adamlarının görüşlerini de pek çok basın entelektüeli referans olarak kullanmıştır. Deprem genel olarak pozitivistik doğa söylemi ile açıklanırken, sonuçları ve sorumluları toplumsal yaşayışı düzenlemeyen, teknokrat niteliği olmayan siyasi yozlaşmaya ve devlet örgütlenmesine dayandırılmıştır. Deprem ile ilgili tüm bilimsel söylemlerde; bilimsel terminolojiden uzak, daha anlaşılır bir dil ve toplumun genelini saran, kendisini gündelik pratikler içinde yeniden üreten bir özellik dikkat çekmektedir.

4. Sonuç

Çalışma kapsamında medyada yer alan afet metinlerinde, afet büyüklüğünün güç ve iktidarı temsil ettiği, sosyo-ekonomik gelişime paralel olarak siyasi iktidar ilişkileriyle eklenmiş afet söylemlerinin etkili kılındığı görülmüştür. Afet söylemlerinin yaygın anlatı yapısını kıran ve farklı temsil biçimlerini oluşturan bazı söylem örnekleri ise pazar dinamikleri ve yapımcıların engellenmesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Medyada tiraj ve rating kaygısı afet söylemlerinde de etkinliğini korumaktadır.

Afet söylemlerine ilişkin anlatılar, değişmeyen karakterler ve yaşanan her afette birbiriyle örtüşen görüntü ve ifadeler medya tarafından yeniden kurgulanarak anlamlandırılmakta ve popülerleşmektedir. Araştırmamızda medyada yer alan haber metinlerinin homojen olduğu; afet söylemlerinin tek başına kullanılmayıp her seferinde birbirlerine referans verilerek kurgulandıkları görülmüştür. Aynı zamanda Türkiye'de medyada yer alan afet söylemlerinin iktidarla doğrudan ilişkili olduğu saptanmıştır. 1999 Marmara Depremleri'nde ise medya, gelişen teknolojiye paralel olarak haberdar etme işlevinin yanında doğa olayı depremi, toplumsal ve sosyal bir deprem olarak yorumlayıp görüntü bolluğu içinde bir haber bombardımanına dönüştürmüştür.

Araştırmada genel olarak basının doğal afetlerde haber yapılanmasında takip ettiği editöriyal süreç;

*Afetleri haber vermek,
Afetlerle ilgili uzman görüşlerini aktarmak,
Yaralı ve ölü sayılarını bildirmek,
Doğal afet müdahale sürecini anlamak ve anlatmak,
Siyasi ve resmi otoritelerin söylemlerini bildirmek,
Olumsuzluklar ve olumsuzlukların nedenleri için hedef belirtmek,
Yardım kampanyası ve destek organizasyonları bildirmek,
Mitler yaratmak, afet kahramanlarını ve afetzedeleri popüler kimliğe
büründürmek,
Temel afet söylemlerini gelişen her afette iktidar söylemlerine göre
yeniden işler kılarak,
okuyucu/izleyiciye sunmak olarak yansımaktadır.*

Kamuoyu, Marmara Depremleri'nde doğru ve güvenilir haber arayışında homojenleşen haber metinleri ve enformatik (bilgi) kirliliğinin yanısıra sürekli tekrar edilen ve abartılan acıklı görüntülerle duyarsızlaştırılmıştır.

Medya çalışanları, afet yönetim sistemi ve afet terminolojisi kavramlarına

nedenle, afet bölgesinde yaşananları ve sorunları yansıtarak afet müdahaleye destek olmasının yanısıra olumsuz psikolojik baskılara ve güvensizliğe de neden olmuştur. Hızlı ve doğru haber verme yarışında kamuoyunu bilgilendirmede ve etik habercilik değerlerinde medya depremi doğru değerlendirmek konusunda zorlanmıştır.

Doğal afetlerde tarih, hafıza ve bilginin habere aktarılması mümkün olamamaktadır. Afetlerde kendini istediği gibi ifade edemeyen ancak pek çok bilgiye maruz kalan toplumumuz gerçek ve kullanılabilir bilgiye ulaşamamaktadır. Medyada afet haber metinlerinde ve programlarında kuruluşların temsiliyeti ve ünvanların belirleyici olmaması yanında yer alan bilginin/ yapılan tartışmaların geçerli belgeye dayandırılarak aktarılması gerekmektedir.

Medyanın afet söylemlerinde, bilimsel bilgi, geleneksel yapı, dini ritüeller, teknolojik gelişim ve yasal düzenlemeler göz önüne alındığında, "gerçek bilgi" yi toplumsal bilgiye dönüştüremediği görülmektedir.

Bilgi üretmek, etik değerler içinde evrensel yayım kuralları çerçevesinde bilginin sunumunu yapmak basın işlevleri arasında yer almasına rağmen enkaz altında kalan cansız vücutların kötü durumlarının yayımlanması ve canlı yayınlarda haber adına duygu sömürüsü yapılarak olumsuzlukların abartılması afetlerle mücadele uygulamalarına bir ivme kazandırmamaktadır. Medyada kullanılan, bilimsel deprem söylemi ile halk söyleminin bir noktada ve aynı terminolojide birleşmesi, eğitimde başarıya ulaşılmasına ve dolayısıyla da afet zararlarının azaltılmasında önemli bir etken olacaktır.

Türkiye'de en kısa zamanda "yara sarma politikası"ndan vazgeçilerek, halkın doğru bilgilendirilmesine yönelik alınacak koruma tedbirleri konusunda medya ile birlikte afetlerle mücadelede ortak bir söylemin kullanıldığı acil eylem planlarının yapılması ve uygulanması gereği açıktır.

Geleceğin şekillenmesi ve uygulamaların doğru yapılandırılması için tarih bilinci edinmek gerekmektedir. Basının tarihe kaydedilen sayfaları 100'den fazla yıkıcı depremle karşılaşan ülkemizde afet deneyimi ve afet kültürü olduğunu göstermektedir. Ülkemizde geleceğimizi şekillendirecek sorun; bu afet kültürünün farkında olup olmadığımız ve bunu afet yönetim sistemine aktarıp aktaramayacağımız konusunda düğümlenmektedir.

Kaynakça

- Atabek, G. Şendur (2000). "Felaket Söylemi ve İmgesi:Basında Deprem Fotoğrafları." Siyasal İletişim. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. **I. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri.**
- Botterelli, Art (2001). "The Cycle of A Disaster: A Field Guide For Journalist Victims And The Media." **Michigan State University School of Journalism**,Vol:3.
- Boudrillard, John (2002). **Tam Ekran.** Çev., Bahadır Gülmöz. İstanbul: YKY Yayınları.
- Boudrillard, John (1995). **Kötülüğün Şeffaflığı.** Çev., Emel Abara ve Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkurt, Veysel (1999). **Deprem ve Toplum.** Bursa: Alfa Yayınları.
- Cangöz, İncilay ve Gökalp Emre (2000). **İslamcı Medyada Gerçekliğin Kuruluşu, 17 Ağustos Depremi Örnek Olayı.** Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Esslin, Martin (1991). **TV Beyaz Camın Arkası.** Çev., Murat Çiftkaya. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Foucault, Michel (2000). **Entelektüelin Siyasi İşlevi.** Çev., Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Groombridge, Brian (1993). **Televizyon ve İnsanlar.** Çev., İbrahim Şener. İstanbul: Der Yayınları.
- Hall, Stuart (1999). " Kültür Medya ve İdeolojik Etki". **Medya, İktidar , İdeoloji.** Der., Mehmet Küçük. Ankara: Ark yayınları,.
- Küçükcan, Talip ve Ali Köse (2001). **Doğal Afetler ve Din, Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme.** İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ramonet , Ignacio (2000). **Medyanın Zorbalığı.** Çev., Aykut Derman. İstanbul: Om Yayınevi.

Sözen, Edibe (1999). **Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite.** İstanbul: Paradigma Yayınları.

Sözen, Edibe (1997). **Medyatik Hafıza.** İstanbul: Tırnaş Yayınları.

Timisi, Nilüfer ve Dursun Çiler (1999). "Depremin Medyada Yarattığı Gerilim: Devletin ve Bilimim Meşruiyet Sorunu." **Mürekkep Dergisi** (13): 204-214.

Yıldız, Cemal (1998). "Yazılı Basında Kullanılan Metin Türleri ve Konu Dağılımları". **İ.Ü.İletişim Fakültesi Dergisi.** İstanbul: İ.Ü Basımevi.

Basın Yayın ve Enformasyon Müdürlüğü (1999). **Dış Basında Deprem Felaketi.** (Günlük Özet Bültenleri Ağustos-Eylül). Ankara: Basın Yayın ve Enformasyon Müdürlüğü.

<http://www.disasterresponse.nsf/secttion>, 21.06.2002

Akşam Gazetesi..... 1939- 1975

Ulus Gazetesi..... 1939- 1975

Cumhuriyet Gazetesi..... 1939- 1999

Milliyet Gazetesi..... 1966- 1999

Hürriyet Gazetesi..... 1966- 1999